

บทที่ 1

การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษายุคแรก

ก่อนปี พ.ศ. 2506

นับตั้งแต่ก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกในปี พ.ศ. 2459 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2506 กิจกรรมนิสิตนักศึกษามีความหลากหลายทั้งในเนื้อหาและรูปแบบ บางช่วงเวลานิสิตนักศึกษาสนใจที่จะศึกษาหาความรู้ และทำกิจกรรมเฉพาะในขอบเขตของสถาบัน แต่บางยุคสมัยนิสิตนักศึกษาที่เริ่มตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนั้นจึงขอแบ่งการศึกษาตามบทบาทของนิสิตนักศึกษาดังนี้

ก่อน ปี พ.ศ. 2483 : ความเงียบของพลังนิสิตนักศึกษา

ปี พ.ศ. 2483-2501 : ความพยายามครั้งแรกของนิสิตนักศึกษา

ปี พ.ศ. 2502-2505 : ยุคมีครั้งแรกของนิสิตนักศึกษา

ก่อน ปี พ.ศ. 2483 : ความเงียบของพลังนิสิตนักศึกษา

มหาวิทยาลัยยุคแรกนี้มีเพียง 2 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. 2459 โดยมีจุดมุ่งหมาย "ผู้ใดประสงค์จะศึกษาวิชาชั้นสูงก็เข้าศึกษาวิชานี้ได้ทั่วกัน" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2510 : 36) ส่วนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2477 "สำหรับประศาสน์ความรู้ในวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แก่พลเมืองให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ เปิดโอกาสแก่พลเมืองที่จะใช้เสรีภาพทางการศึกษาอย่างกว้างขวาง เพื่อประโยชน์ของชาติสืบไป" (ปรีดี พนมยงค์ คำกราบบังคมทูลแด่ลงถึงการก่อตั้งมหาวิทยาลัย อ้างถึงในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2518 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) นิสิตนักศึกษายุคแรกนี้มีจำนวนน้อยและค่อนข้างจะจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่ม เพราะการสมัครเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยระดับปริญญาขึ้นกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครว่าจะต้องจบการศึกษาระดับมัธยมตอนปลายบริบูรณ์ (จิตรกร ตั้งเกษมสุข 2526 : หน้า 96) และขณะนั้นการศึกษาระดับมัธยมก็ยังไม่แพร่หลาย การศึกษาภาคบังคับก็ยังไม่สามารถจะดำเนินการได้ทั่วถึง ยกเว้นมณฑลกรุงเทพฯ (วุฒิชัย มุลศิลป์ 2525 : หน้า 39)

แต่เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปิดสอนและรับบุคคลจากหลาย ๆ กลุ่มเข้าศึกษา ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสและขยายการศึกษาในระดับสูงไปยังคนมากกลุ่มยิ่งขึ้น ทำให้สภาพของนิสิตนักศึกษาแตกต่างกันออกไปจากเดิม จากนิสิตนักศึกษาที่เรียนหนังสืออย่างเดี่ยวเป็นนิสิตนักศึกษาที่ทำงาน และเรียนหนังสือไปพร้อมกันด้วย จากการเป็นคนกลุ่มเดี่ยว เริ่มขยายไปสู่บุคคลจากหลายกลุ่มมากขึ้น มีทั้งนิสิตนักศึกษาในกรุงเทพ และที่อยู่ต่างจังหวัด ตั้งแต่คนร่ำรวยจนถึงคนยากจน ดังที่ได้มีการบันทึกเอาไว้ว่า

. . . ในเครื่องแบบข้าราชการชั้นจัตวา กางเกงสีซีด และเสื้อคางด้วยรา ซึ่งเกิดจากเหงื่อไคล ใส่หมวกหนีบ สวมรองเท้าผ้าใบ ถือหนังสือเล่มใหญ่ ๆ ไปแอบฟังคำบรรยายของอาจารย์อยู่แถวหลังสุดของห้องจะได้สะดวกต่อการที่จะย้อนกลับไปทำงานในพระบรมมหาราชวัง ก่อนอาจารย์จะจบการบรรยาย . . . ทรัพย์สินสมบัติในโลกของผม คือ กางเกงขายาว 2 ขาสั้น 1 เสื้อเชิ้ต 2 รองเท้า 1 มุ้ง 1 เสื้อ 1 และกระเป๋าหนังอีก 1 ใบ . . . แต่ผมมีสิ่งหนึ่งซึ่งสู้กับเพื่อน ๆ ได้ . . . สิ่งนั้นคือความมานะพยายามอย่างแรงกล้าในการศึกษา . . .

(ผม, นามแฝง 2501 : 61)

เมื่อจำนวนนิสิตนักศึกษามีเพิ่มมากขึ้น ก็เริ่มมีกิจกรรมของนิสิตนักศึกษา กิจกรรมระยะแรกจะรวมอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นมีนักศึกษามาเรียนประจำเป็นจำนวนน้อย กิจกรรมจึงปรากฏในรูปของการชุมนุมนักศึกษาเป็นคราว ๆ ไป การชุมนุมนักศึกษานั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของมหาวิทยาลัยตามประกาศว่าด้วยการชุมนุมของนักศึกษาลงวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2480 นักศึกษาที่มีภูมิลาเนาอยู่ใกล้เคียงกัน จะมารวมกันเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสามัคคี การสมาคม การเผยแพร่ความรู้ และวินัย (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มพพ : มบน.)

กิจกรรมของนิสิตนักศึกษาจะจำกัดขอบเขตเฉพาะในสถาบัน ไม่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสังคมเลย ถึงแม้จะไม่มี การเคลื่อนไหวในลักษณะของหลังนิสิตนักศึกษา และได้เข้ามามีบทบาทต่อขบวนการนิสิตนักศึกษาในยุคต่อ ๆ มา นอกจากนี้กิจกรรมประเภทหนึ่งของนิสิตนักศึกษาคือการออกหนังสือของคณะกรรมการก็ได้สร้างเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นใหม่ ๆ ความคิดของนิสิตนักศึกษาในระยะนี้ อาจจะไม่แสดงออกถึงการต่อต้านหรือเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลง แต่ก็แสดงออกถึงความไม่พึงพอใจกับสภาพภายในมหาวิทยาลัยและเสนอแนะความคิดบางประการให้กับสมาชิกของสังคม

ดังนั้น ในการศึกษาการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาครั้งนี้ จะศึกษาเรื่องกิจกรรมในรูปของสโมสรมหาวิทยาลัยและประเด็นการเคลื่อนไหวทางความคิดบางประการ และจะเสนอบางประเด็นที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นพลังเงียบของนิสิตนักศึกษาในยุคสมัยนี้

ก. กิจกรรมในรูปของคณะกรรมการสโมสร

กิจกรรมนิสิตนักศึกษาในรูปของคณะกรรมการสโมสรเริ่มขึ้นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2466 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ดวงเดือน พิศาลบุตร 2527 : 113) และเป็นเพียงแห่งเดียวที่มีกิจกรรมนิสิตนักศึกษาดังกล่าว ส่วนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เริ่มมีในยุคหลัง ๆ สโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งดำเนินการโดยนิสิต มีลักษณะที่น่าสนใจบางประการคือ

1. มหาวิทยาลัยให้การสนับสนุนและมีอิสระในการดำเนินงาน

ถึงแม้กระทรวงจะแต่งตั้งบรรยเวกษ์ของสโมสรคนหนึ่ง เพื่อดูแลสโมสรให้ดำเนินการตรงกับความมุ่งหมายและระเบียบการ (2527 : 113) แต่มหาวิทยาลัยก็ให้ความเป็นอิสระกับกรรมการพอสมควร ด้วยนโยบายที่จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการของนิสิตนักศึกษา ดังที่ได้มีการบันทึกเอาไว้ในรายงานการประชุมของคณะกรรมการสโมสรฯ ครั้งที่ 39 ลงวันที่ 23 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2470 (อ้างถึงใน แถว อินทรสูต บรรณาธิการ 2470 : 278)

. . . การงานแผนกหนังสือพิมพ์เป็นงานหนัก เป็นอุสรรคต่อการเรียนของผู้ที่จะเข้ารับตำแหน่ง . . . ด้วยเหตุนี้จึงสมควรที่จะหาประธานแผนกหนังสือพิมพ์ (บรรณาธิการ) ที่มีใช้ เป็นนักเรียน คือ เลือกอจารย์ในมหาวิทยาลัย หรือข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใดในกรมมหาวิทยาลัยที่มีความสามารถขึ้นเป็นประธานแผนก . . .

และจากการประชุมครั้งที่ 40 วันที่ 6 มิถุนายน พระพุทธศักราช 2470 ". . . บัดนี้ได้รับความขัดข้อง โดยที่ผู้ใหญ่อ้างว่า ไม่มีความประสงค์จะให้อาจารย์หรือข้าราชการเกี่ยวข้องด้วย ในกิจการของนักเรียน . . ." (2470 : 395-396)

นอกจากนั้นบรรยเวกษ์ซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุมในระยะแรก ก็เริ่มจะให้นิสิตได้มีโอกาสในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองมากขึ้น โดยกล่าวว่า ". . . ในการประชุมครั้งต่อ ๆ ไปให้เป็นหน้าที่ของนายกที่จะต้องมาเป็นประธาน มิต้องเกี่ยวแก่บรรยเวกษ์อีก นอกจากนี้มีเรื่องเกี่ยวกับการเงินเท่านั้นที่บรรยเวกษ์จะมาในที่ประชุมด้วย" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สโมสรจุฬาลงกรณ์ฯ 2472 : 102) การให้อิสระในการดำเนินงานด้านกิจกรรม

นั้นมากขึ้น จนกระทั่งมหาวิทยาลัยยินยอมให้นิสิตพิจารณาวางระเบียบข้อบังคับสโมสรด้วยตนเอง ดังเช่นในปี พ.ศ. 2477 ซึ่งคณะกรรมการสโมสรฯ ก็ได้พิจารณาแต่งตั้ง คณะกรรมการขึ้น พิจารณาระเบียบดังกล่าว (ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร 2477 : 613) และขณะเดียวกัน มหาวิทยาลัยก็ได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานสโมสร โดยการจักเจ้าหน้าที่ที่เป็นเสมียนประจำ แผนกต่าง ๆ เพื่อช่วยงานของคณะกรรมการในแต่ละแผนก (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2469 : 1225)

จึงนับได้ว่า กิจกรรมที่ดำเนินการโดยนิสิตนักศึกษาในยุคสมัยแรกนี้ มีความเห็นอิสระ และได้รับความสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยพอสมควรทีเดียว

2. ประเภทกิจกรรมของนิสิต

ในจำนวนกิจกรรมที่จัดให้กับนิสิตนักศึกษา กิจกรรมกีฬาเป็นประเภทกิจกรรมที่มีมากที่สุด กีฬาที่เป็นที่สนใจ เช่น เทนนิส แบดมินตัน ฟุตบอล และกีฬาในร่ม เช่น บิลเลียด และ ปิงปอง นอกจากนี้จะจัดกิจกรรมต่าง ๆ บริการสมาชิกแล้วคณะกรรมการยังเป็นตัวแทนในการ ส่งทีมเข้าร่วมการแข่งขันการสถาบันต่าง ๆ และจัดแข่งขันฟุตบอลประเพณีกับมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ซึ่งเริ่มขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2479

นอกจากกิจกรรมด้านกีฬาแล้ว กิจกรรมทางด้านบันเทิงก็เป็นที่สนใจของนิสิตนักศึกษา เป็นอย่างยิ่ง ทุกคนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยเฉพาะงานละครประจำปีของสโมสร จะจัด เป็นงานใหญ่ ดังที่เสนาะ คັນบุญยืน ได้รำลึกความหลังเอาไว้ว่า

. . . นิสิตวิศวะรับสร้างเวทีละคร . . . และก็เขียนฉากด้วย นิสิตวิทยาศาสตร์ ส่วนใหญ่เสรีพออาหาร . . . นิสิตอักษรศาสตร์เป็นแม่ครัว นิสิตนิติศาสตร์เป็นเจ้าหน้าที่ต้อนรับและรักษาความปลอดภัย . . . นอกจากแสดงละครแล้ว . . . ก็มีวงดนตรีของสโมสร กลุ่มผู้มาเข้าชม ก่อนแสดงและเปลี่ยนฉาก . . . (2527 : 224-225)

การจัดกิจกรรมบันเทิงบางครั้งก็จะจัดตามความนิยมของคนในสมัยนั้น เช่น เมื่อการ เต้นแทปและเต้นคู่เป็นที่นิยม " . . . ก็เสนอให้มีการเปิดสอนการเต้นรำดังกล่าว" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2473 : 115) กิจกรรมทางด้านนี้ จึงมีทั้งการแสดงละคร งานดนตรีหรืองานรื่นเริงอื่น ๆ

กิจกรรมอีกประเภทที่ช่วยส่งเสริมในการค้นคว้าหาความรู้ และพัฒนาทักษะทางงานวิชาการก็คือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหนังสือและการปาฐกถาโต้ว่าที่ เช่น ห้องสมุด กิจกรรมหนังสืออ่าน การสนทนาปาฐกถา เป็นต้น กิจกรรมที่สำคัญทางด้านนี้ก็คือ "หนังสือพิมพ์ของสโมสร ซึ่ง . . . ทำหน้าที่เป็นปากเสียงและแสดงการณ์ของมหาวิทยาลัย" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2471 : 433) นอกจากนี้จะเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่คำสั่ง ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับของมหาวิทยาลัย และรายงานการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสโมสรแล้ว ยังเป็นแหล่งในการเผยแพร่ความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาอีกด้วย

กิจกรรมกีฬา บันทึกลงและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิชาการจึงเป็นประเภทกิจกรรมที่ได้รับ ความสนใจจากนิสิตนักศึกษา และเอื้ออำนวยต่อการแสดงออกทางด้านความคิดใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ

3. การบริหารงานของสโมสร

นิสิตนักศึกษาที่ประกอบเป็นคณะกรรมการสโมสร จะมาจากตัวแทนของคณะและหอพัก นิสิตต่าง ๆ เพื่อคัดเลือกโดยวิธีการลงคะแนนเสียง ทั้งโดยเปิดเผยและลงคะแนนลับ ให้ดำรง ตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้ นายกสโมสร อุปนายกสโมสร เลขาธิการ เภรัญญิก ประธานแผนก หนังสือพิมพ์ ประธานแผนกมโหรีสห ประธานแผนกหนังสืออ่าน ประธานสโมสรสาขาศิริราช ประธานแผนกกีฬาในร่ม ประธานแผนกแบดมินตัน ประธานแผนกเทนนิส ประธานแผนกฟุตบอล ประธานแผนกทัศนศึกษา (เช่น ปานทัพบิม, บรรณาธิการ 2468 : 1212-1213) และต่อมา ได้เพิ่มบางตำแหน่งคือ ประธานแผนกสนทนาและปาฐกถา ประธานแผนกห้องสมุด ประธาน แผนกดนตรี (แถว อินทรสุต, บรรณาธิการ 2471 : 578-580) ประธานแผนกงานรื่นเริง บรรณาธิการ กรรมการหนังสือพิมพ์ ประธานแผนกกีฬากลางแจ้ง ประธานแผนกใต้การม รัานสโมสรและกรรมการกลาง (ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร, บรรณาธิการ 2477 : 614) โดยมี นางสาวเพ็ญ สุจริตกุล เป็นนิสิตคนแรก ที่ได้รับเลือกเป็นกรรมการในตำแหน่ง เภรัญญิกของสโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีพ.ศ. 2473 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2473 : 113)

การบริหารงานของคณะกรรมการนั้น นับว่ามีความก้าวหน้าและทันสมัยพอสมควร เพราะบรรยากาศในการประชุมจะใช้วิธีการตามวิถีทางประชาธิปไตยในการตัดสินใจ ทั้งนี้ รวมช่วงเวลาก่อนหน้าที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปีพ.ศ. 2475 ด้วย คือมีการเสนอ ประเด็น มีคนรับรอง มีการอภิปรายและลงคะแนนเสียง ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จะนำ

เสนอที่ประชุมเพื่อพิจารณาทั้งสิ้น รวมทั้งข้อเสนอของบรรยเวกษ์ ซึ่งเคยปรากฏว่าคณะกรรมการ สโมสรไม่ยอมรับ และข้อเสนอดังกล่าวจึงต้องยกเลิกไปดังปรากฏในรายงานการประชุมของ คณะกรรมการสโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2469 : 954) ความว่า

. . . บรรยเวกษ์กล่าวว่า คณะกรรมการจัดการกีฬาของกระทรวงธรรมการได้มาพูด ทาทวมถึงเรื่องด้วยโกรนแมน ซึ่งสโมสรของเราได้ไว้เป็นกรรมสิทธิ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2468 ถ้าสโมสรจะคืนด้วยนี้แก่คณะกรรมการในนามของสโมสร . . . เพื่อจัดแข่งขันชิงด้วยนี้แทน ด้วยโกรนแมน จะเป็นเกียรติยศแก่สโมสรเป็นอันมาก

. . . ที่ประชุมลงความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า ด้วยนี้สโมสรของเราได้มาเป็น กรรมสิทธิ์แล้ว ควรจะเอาพระคัมภีร์สโมสรให้เป็นเกียรติยศไว้ ฉะนั้นจึงไม่ควรให้ด้วยนี้แก่ คณะกรรมการ . . .

ถึงแม้จะไม่ใช่ประเด็นปัญหาที่สำคัญ แต่วิธีการในการพิจารณาปัญหาก็แสดงถึงการ ให้สิทธิและอำนาจแก่นิสิตนักศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาพอสมควร และแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารงานที่รับฟังความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ ซึ่งเป็น เรื่องที่ทันสมัยในขณะที่ประเทศยังคงปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ส่วนด้านการควบคุมการบริหารงานของคณะกรรมการนั้น ถึงแม้จะยังไม่มีสถานีสิต นักศึกษา แต่ก็มีการเผยแพร่รายงานการประชุมของคณะกรรมการ ตลอดจนผลการปฏิบัติ งานปัญหาและข้อเสนอแนะผ่านทาง "หนังสือมหาวิทยาลัย" ซึ่งเป็นหนังสือของคณะกรรมการ สโมสรเป็นประจำ ทางด้านการเงินก็มีมติของคณะกรรมการฯ ให้รายงานงบเงินให้นิสิตได้ ทราบทุก 3 เดือน เรียกว่า งบประจำเทอม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สโมสรจุฬาลงกรณ์ 2469 : 1220)

งานกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในรูปของสโมสรมหาวิทยาลัย นับได้ว่ามีความก้าวหน้า และมีระบบระเบียบพอสมควร และเป็นรากฐานในการจัดองค์กร นิสิตนักศึกษาในปัจจุบัน

ข. การเคลื่อนไหวทางด้านความคิด

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ ซึ่งทำให้มีการติดต่อกับชน ต่างชาติอย่างกว้างขวาง ทั้งทางการเมือง การศึกษา ศาสนา ตลอดจนติดต่อค้าขาย ทั้งระดับ รัฐบาลและเอกชน รวมทั้งการเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศของนักเรียนทุนชาวไทยจำนวน

มาก การติดต่อด้านต่าง ๆ ดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีทางการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมเป็นอย่างยิ่ง รูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนการแพร่หลายของวิทยาการสมัยใหม่ต่าง ๆ ได้มีผลกระทบต่อรูปเป็นแนวความคิดใหม่ในกลุ่มนิสิตนักศึกษา แนวความคิดดังกล่าวนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจ และมีขอบเขตจำกัดเฉพาะเรื่องลักษณะของนิสิตนักศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษาชายและหญิง ตลอดจนเรื่องของคนในสังคม โดยแนะนำถึงการเปลี่ยนค่านิยมเรื่องอาชีพ และเสียสละการเลียนแบบชาวต่างประเทศโดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบ จึงเสนอให้เห็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของนิสิตนักศึกษาโดยสังเขปดังนี้

1. บุคลิกภาพของนิสิตนักศึกษา

การเรียนการสอนระดับมหาวิทยาลัยแต่เดิมนั้น เร่งรัดที่จะถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการตามแบบอารยประเทศ เพราะรัฐมีความจำเป็นเร่งด่วนให้ผู้คนที่มีความรู้ในงานราชการ ใต้อการแพทย์และวิศวกรที่มีความรู้ตามแบบแผนตะวันตก (วารุณี โอสถารมย์ 2525 : 301) และเพื่อเตรียมคนไทยให้มีความรู้ความสามารถเพื่อรับงานต่อจากชาวต่างประเทศได้อย่างเต็มที่ (ศุภชัย วานิชวัฒนา 2527 : 193)

วิธีการสอนที่มุ่งการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวนี้ คณะกรรมการพิจารณาจัดระเบียบตำแหน่งข้าราชการพลเรือนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหา การปรับคุลย์การใช้จ่ายเงินในระบบราชการ กล่าวว่ามีมาตรฐานความรู้เป็นเพียงระดับเทคนิค มิใช่เน้นวิชาการอย่างระดับมหาวิทยาลัย (หงษ์ ; ศธ 10/2 รายงานการประชุมคณะกรรมการคำวิรูปการครั้งที่ 5 อ้างถึงในวารุณี 2525 : 324) และวารุณีได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ". . . เป็นความรู้เทคนิคเชิงปฏิบัติในงานราชการมากกว่าความรู้เชิงวิชาการในแต่ละแผนก" (2525 : 322) นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ให้ทัศนะในการศึกษาในขณะนั้นว่า "การศึกษาอบรมอย่างดีในมหาวิทยาลัยนั้น . . . ถ้ามองจากอีกมุมหนึ่งบ้าง บางที่ท่านจะให้เห็นข้อบกพร่องอันควรแก่การเสียใจอยู่บ้าง . . . เพราะว่าท่านจะได้รับ College Uneducation เป็นสิ่งตอบแทน" ทั้งนี้ก็เพราะการศึกษาได้หล่อหลอมนิสิตให้มีคุณลักษณะดังที่นิสิตได้บรรยายเอาไว้ว่า

ประการแรก การถือเอาตำราเป็นเครื่องสักการะบูชา ไม่ว่าจะมื่ออะไรเป็นขอปรึกษาตำราก่อน . . . คอยเก็บความรู้จากตำรา . . . ความสามารถในการคิดย่อมอ่อนกำลังลง . . . กลายเป็นคนคิดน้อยคัดสรรภาพในการคิดของตนเองตรง ๆ . . .

ประการที่สอง การมุ่งหมายเรียนไปทางเดียวจนเป็น excessive specialization . . . เราจำแต่สาระวนในเรื่องยา . . . คนไข้ . . . ท่องจำสูตรคำนวณสูตรกฎหมาย ข่ายเดียว ไม่มีผู้ศึกษาวิชาทั่ว ๆ ไป เรียนจิตวิทยา ปรัชญาศาสตร์ มนุษยวิทยา เศรษฐวิทยา ศิลปนิยมวิทยา ฯลฯ . . . การเรียนเฉพาะทางเดียวทำให้หมกมุ่นรู้ลึกสันทัดจนรำเริง หมกครึกชีวิตและธรรมชาติ . . . นำไปสู่ความแข็งแ้ง ไม่มีความรู้สึกต่อความงามธรรมชาติ

ประการที่สาม เมื่อเรียนมากรู้มากในวิชาที่ต้องการ ปรัชญาในเรื่องชีวิตจะแคบเข้า เพราะเราคอยคิดถึงงาน คิดถึงเรื่องเกี่ยวกับ material well being เสียหมด (ป.โรจน์ บุรานนท์ 2477 : 728-739)

ความไม่พึงพอใจต่อวิธีการเรียนการสอนที่ใช้เวลาวันหนึ่ง ๆ สำหรับงานอ่าน งาน ท่อง งานเขียน และต้องกลืนเอามาปากรูถากต่าง ๆ จนแทบไม่ทวาคใจ (2477 : 730) นั้นเกิดจากความคิดใหม่เกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัย เพราะแต่เดิมนั้นการศึกษาระดับ อุดมศึกษาเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ แต่เมื่อมาถึงยุคสมัยที่สังคมได้รับแนวคิดใหม่ ๆ มากมาย ความคิดเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยก็เริ่มเปลี่ยนไปด้วย นิสิตเริ่มตระหนักว่า การศึกษา ในมหาวิทยาลัย "คือการทำให้ความรู้ความคิดของเรากว้างขวางรู้จักคิดใคร่ครวญ . . . การศึกษาที่ได้จากมหาวิทยาลัยเป็นเครื่องชี้ให้เราคิดว่าชีวิตของเรามีอยู่เพื่ออะไรวิชาเฉพาะที่ เรียนจะช่วยให้เราได้ดำเนินการไปตามวิถีทางแห่งชีวิตที่ได้กำหนดมันหมายไว้แล้วนั้น . . ." (2477 : 730-732)

ความคิดที่เริ่มมองการศึกษาในด้านที่กว้างขวางขึ้นนั้น เนื่องจากความเจริญก้าวหน้า ของวิทยาการสมัยใหม่ที่แพร่หลายเข้าสู่ประเทศมากขึ้น วิชาการที่หลากหลายที่ถูกละเลย ตลอดจนการศึกษาที่จำกัดนิสิตนักศึกษาให้อยู่ในกรอบที่คับแคบ ได้เริ่มสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นใน ความคิดของนิสิตนักศึกษาเป็นครั้งแรก

2. ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างนิสิตชายและหญิง

สังคมไทยในอดีตนั้น ไม่นิยมให้เด็กชายหญิงเรียนหนังสือร่วมกัน จะเรียนด้วยกันได้ เมื่ออายุไม่เกิน 12 ปี เท่านั้น (นกุล นฤนิต 2476 : 556) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรับ นิสิตหญิงเข้าเรียนครั้งแรกในปีพ.ศ. 2470 ซึ่งในช่วงเวลานั้นก็มีทั้งคนที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ตั้งได้บันทึกเอาไว้ว่า "ท่ามกลางคนทั้งหม่อม ๆ ไม่ทั่วห้อง จ้องมองด้วยความรู้สึกสังเวชและ สงสารในภาวะใหม่นี้ . . ." (2476 : 556)

นอกจากจะวิพากษ์วิจารณ์แล้ว บางครั้งยังได้ตั้งคำถามแสดงความสงสัยในเรื่องการแต่งกาย และวิธีการศึกษาเล่าเรียนดังปรากฏว่า ". . . แล้วจะเรียนกันอย่างไรละ มีห้องแยกนักเรียนหญิงไปสอนโดยเฉพาะหรือ จะแต่งกายกันอย่างไรไปเรียนหนังสือละ คงไม่ต้องสวมกางเกงเหมือนนักเรียนชายหรอกนะ . . ." (2476 : 556)

และเมื่อเวลาผ่านไป นิสิตนักศึกษาชายและหญิงก็เรียนร่วมกันได้ตามปรกติ เสียงวิพากษ์วิจารณ์เงียบหายไป เนื่องจากทั้งอาจารย์และนิสิตนักศึกษาต่างร่วมมือกันอย่างดี โดยถือว่าได้รับการอบรมมาเป็นอย่างดี . . . รู้จักฝ่ายต่ำและฝ่ายสูง และต่างก็ตระหนักว่า ตนเองเป็นผู้ใหญ่แล้ว ต้องมีความรับผิดชอบในตนเอง (นอกกรุง, รวบรวม 2470 : 556) ทางฝ่ายอาจารย์ก็ดูแลอย่างเข้มงวด ". . . ถ้าผู้ใดหรือคู่ใดออกจะแสดงให้เห็นว่า มีท่าทีทะมัดทะแมงล่อแหลมใกล้ตัว "อาบัติ" ท่านก็เรียกตัวไปตักเตือน ให้สติตามสมควร . . ." (นกุล 2476 : 364)

แต่ในเวลาเดียวกันการระมัดระวังดังกล่าวก็สร้างความรู้สึกท่างเทิน และทำให้ไม่สามารถร่วมมือกันได้ จนกระทั่งได้เกิดการเปรียบเทียบว่า ". . . มดไม่กินน้ำคาลนั้นอยู่ที่ไหน เขาจะบ้วนปากและขี้มื่อตรงมาที่มหาวิทยาลัย . . . ฐานะของสหเพศศึกษาในขณะนั้นเหมือนตั้งภิกษุอุปสมบทใหม่ ย่อมสังวรในความประพฤติ หรือ เกรงเป็นธรรมดา . . ." (ทิวา 2477 : 365, 362) ดังนั้นนิสิตชายและหญิงแม้จะเรียนด้วยกันแต่ก็แยกกันอยู่คนละกลุ่ม เพราะรู้สึกเหมือนมีอำนาจบางอย่างที่แฝงอยู่ระหว่างเพศนั้นมาขัดขวางน้ำกับน้ำมันไว้ (จินแก้ว เพชรบุรี 2477 : 802)

การเรียกร้องให้นิสิตนักศึกษาชายและหญิงร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ มากขึ้นนั้น นับเป็นความคิดใหม่ที่เริ่มปรากฏขึ้นในสังคม เป็นการเริ่มที่จะยอมรับบทบาทและให้ความสำคัญกับบทบาทผู้หญิงมากขึ้น ทั้งยังมุ่งหวังว่ามหาวิทยาลัยจะเป็นตัวอย่างในการสมาคมระหว่างชายและหญิงในลักษณะใหม่ที่เริ่มปรากฏในสังคม ดังกล่าวไว้ว่า

. . . การสัมพันธ์ในสหศึกษาของเรายังไม่ครบองค์ ก็เราเป็นมหาวิทยาลัยตัวอย่างที่แสดงว่าความรักระหว่างสหศึกษาของเรา . . . นั้นเป็นโมฆะ แต่เหตุใดเรายังมีความตะขิดตะขวงใจที่จะสมาคมกันในสถานะปลาโตนิคเล่า . . . (2477 : 802)

. . . ขอสมาชิกสโมสรที่มีชายหญิงผู้ริเริ่มร่วมกันนี้ จงปฏิบัติงานอย่าง Open to all นั้นแหละอารยธรรมของผู้คนศึกษาจึงจะเป็นตัวอย่างแก่สมาคมอื่น ๆ ที่ยังใหม่คือ Co-education สืบไป . . . (2477 : 805)

3. การรับอารยธรรมตะวันตก

อารยธรรมแบบตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลอย่างสูงในสังคม และคนไทยก็มักจะมีความโน้มที่จะประหลาดปฏิบัติตามอิทธิพลดังกล่าว โดยมีได้พิจารณาเลือกสรรอย่างมีเหตุผล การเปลี่ยนแปลงของคนไทยนั้นเห็นได้ชัดในเรื่องการแต่งกายตามแฟชั่น จนกลายมาเป็นประเด็นของการล้อเลียนและเสียดสี และได้เสนอแนะอย่างประชันประชันเอาไว้ว่า

. . . คลื่นแห่งความนิยมที่ซัดมาจากทวีปยุโรป มักจะซัดมาถูกกรุงเทพฯ ก่อนที่ริ้วในเมืองในมณฑลต่าง ๆ . . . ในชั้นแรกผู้หญิงเราก็ตัดผมสั้น มาภายหลังไว้ยาวตามเขา พอเขาตัดบ๊อบเราก็ตัดบ๊อบตาม ถ้าเขาไว้ยาว เราก็มองยาวอีก . . . ใหม่ ๆ เราก็มองฝรั่งในเรื่องไว้ผมแล้ว ทำไมไม่ทำตามเขาในเรื่องใส่หมวกผมผมไว้แล้ว . . . ข้าพเจ้าขอแนะว่าอย่าพยายามตามเขาอย่างเคา ๆ ไป จงเลือก วัตถุประสงค์ที่เหมาะสมแก่ภูมิประเทศ คือควรใช้ งอบกันเสียให้หมดทั้งเมือง กุจะงดงามอย่างเต็มที่ หรือเต็มที่พฤติกรรม . . . (หมวกสตรีสมุทรไทย 2469 : 616-620)

ความไม่พึงพอใจดังกล่าว เป็นเพียงการแสดงอาการประชดการรับอารยธรรมตะวันตกโดยไม่กลั่นกรองให้เหมาะสม และอิทธิพลดังกล่าวก็ได้เข้ามากำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนไทยให้เปลี่ยนแปลงไปจากคุณลักษณะเดิมหลายประการ ทั้งที่เหมาะสมและทั้งที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย

4. ค่านิยมทางอาชีพกับปัญหาเศรษฐกิจ

ความนิยมในการรับราชการทำการปกครองมากกว่าการประกอบอาชีพอิสระของคนไทยนั้นปรากฏมานานแล้ว จนกระทั่งถึงปลายปี พ.ศ. 2468 เมื่อประเทศไทยต้องประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จึงได้มีการตัดทอนรายจ่ายของแผ่นดินหลายประการ ". . . การตัดรายจ่ายที่สำคัญที่สุดก็คือ การลดสภาพข้าราชการทั่วประเทศ . . . มีผู้ ออกจากราชการนับตั้งแต่นั้นมา . . . ตลอดจนข้าราชการอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก . . ." (ดวงเดือน พิศาลบุตร 2527 : 128) ได้ทำให้เกิดปัญหาการว่างงานขึ้นจนเป็นที่กล่าวกันว่า . . . สมัยนี้หางานยาก ไม่ว่าจะงานราชการหรือส่วนตัว (ต.ณ.นคร 2469 : 1246) โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษา คณะรัฐศาสตร์ เพราะ ". . . เมื่อนักเรียนออกมากเข้า และการศึกษาเจริญขึ้นตำแหน่งที่ว่าง ๆ อยู่ แต่ก่อนก็เพิ่มขึ้น ๆ ทุกที จนในที่สุดอาจกล่าวได้ว่าถึงแต่สิ้น ดังนั้นทางดำเนินของนักเรียนรัฐประศาสน์ จึงซาลงเป็นลำดับ จนถึงเดี๋ยวนี้ . . ." (นอกกรุง 2470 : 444 แต่สำหรับอาชีพแพทย์และวิศวกรก็ยังคงเป็นความต้องการของสังคมและคนยังนิยมเรียนกันอยู่มาก

ไม่เหมือนวิชาชีพด้านการปกครองซึ่งคนสมัครเรียนน้อย ดังที่กล่าวว่า ". . . แสพท์ศาสตร์ นั้นมีนักเรียนเต็มทีก็เพราะมีทางค่าเงินดี เงินเดือนแพงสมกับที่ได้มากับันเสียทรัพย์ เสียเวลา เรียน ส่วนคณะวิศวกรรมศาสตร์ แม้จะต้อยกว่าแต่ก็ไม่สู้กระไรนัก สำหรับคณะรัฐประศาสนศาสตร์ลดลงอย่างมาก จึงแทบจะพูดได้ว่าไม่มีนักเรียนที่สอบชั้น ม. ๘ ได้ ดิถจะเรียน รัฐประศาสนศาสตร์เลย . . ." (2470 : 443, 446)

ปัญหาการว่างงานอันเนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจนี้ เป็นที่สนใจของนิสิตนักศึกษาพอสมควรทีเดียว และได้มองเห็นว่า ปัญหาดังกล่าวจะต้องแก้ไขในเรื่องค่านิยมทางด้านอาชีพเสียก่อน ดังที่นิสิตนักศึกษาได้เสนอแนะว่า ". . . ถ้าคนไทยชอบทำการปกครองกันแล้ว ปัญหาเรื่องเปลี่ยนนิสัยคนทำให้ไม่ชอบทำการปกครอง แต่ให้กลับมาชอบทำการอย่างอื่น มีกสิกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม เป็นต้น จะต้องยกขึ้นแก้ก่อน . . ." (2470 : 446)

ทัศนะนิสิตนักศึกษายุคสมัยนั้น มองเห็นว่าการศึกษาก็คือเป็นการเตรียมคนเข้าสู่อาชีพการปกครองและอาชีพที่ต้องใช้ความรู้ระดับสูง พวกแพทย์ วิศวกร ส่วนอาชีพอิสระทางด้านกสิกรรม พาณิชยกรรมนั้นไม่จำเป็นต้องเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัย และการศึกษาก็มิใช่หนทางเดียวที่ทุกคนจะต้องค้นคว้าแสวงหา เพราะเมื่อพิจารณาเห็นว่าการศึกษาไม่ได้ช่วยในหลักประกันของอนาคต คนในยุคสมัยนั้นก็มิได้มองเห็นว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องเรียนในมหาวิทยาลัย ดังที่ได้แสดงความรู้นักคิดเอาไว้ว่า ". . . เรียนวิชาชีพก็ทำร้านที่จะเรียน ใคร ๆ ก็ยอมซิมแล้วว่า สมัยนี้โลกแห่งการทำงานอย่างอื่นเติลนั้นมันแคบเพียงใด สบายเอ๊ย . . . กันนี่ ๆ ก็อยากไปทำไร่ ไถนา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ไปตามเรื่อง . . ." (ป. ชมโชค 2468 : 1370)

การเคลื่อนไหวทางความคิดเพื่อแสดงออกถึงความไม่พึงพอใจต่อสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาทั้งภายในและภายนอกสถาบันตลอดจนถึงผู้คนในชุมชนนั้น แม้จะเป็นความคิดเฉพาะบุคคลที่มีได้ขยายวงกว้างเพื่อมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง แต่ก็เป็นที่พอจะชี้ให้เห็นว่า กระแสความคิดใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นได้ส่งผลต่อความไม่สัมพันธ์สอดคล้องระหว่างความคิดของนิสิตนักศึกษากับสภาพสังคมขณะนั้น ทำให้เกิดเป็นปัญหาที่ไม่พอใจและต้องการให้มีการแก้ไข แต่หลังนิสิตนักศึกษาในยุคสมัยนี้ยังมีน้อย จึงไม่มีการใช้พลังกลุ่มเลย

ค. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของนิสิตนักศึกษา

ในยุคสมัยนี้ไม่ปรากฏมีการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาในลักษณะการใช้พลังกลุ่มในการเรียกร้องหรือการแสดงบทบาทความรับผิดชอบต่อสังคมโดยชัดเจน นับได้ว่าเป็นยุคเงียบบยุคแรกของนิสิตนักศึกษา บทบาทที่ค่อนข้างจำกัดเฉพาะแวดวงกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัย ดังกล่าว มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจพิจารณาได้ดังนี้

1. ทัศนคติต่อบทบาททางสังคมของนิสิตนักศึกษา

ถึงแม้ว่านิสิตนักศึกษาจะมีจำนวนน้อย และมีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจค่อนข้างดี แต่พวกเขาก็มีสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคมเช่นกัน เพียงแต่ทัศนคติในการมองความรับผิดชอบต่อสังคมนั้นค่อนข้างจำกัดอยู่ที่การมองบทบาทของตนเองเป็นสำคัญ หรือคือการมองว่าสังคมจะดี มีความสงบก็ต่อประพฤติกปฏิบัติของแต่ละบุคคลให้ เป็นคนดีและมีความรับผิดชอบต่อตัวเองทั้งในเรื่องส่วนตัวและในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม ดังที่นิสิตนักศึกษาบางคนได้บันทึกชื่อเรียกร้องต่อตนเองเอาไว้ว่า

. . . มหาวิทยาลัยกับโรงเรียน เช่นนั้นนะคิดกัน นักเรียนมหาวิทยาลัยเขาถือเป็นผู้ใหญ่แล้วการบังคับบัญชาก็ไม่ค่อยกวดขัน ปล่อยให้บังคับตนเองเป็นส่วนใหญ่ มีแต่ชื่อบังคับคุม ๆ ไว้ พอมีให้ใช้ไว้ให้่ง่ายนิดหน่อยเท่านั้น ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อตนเอง ถือว่าเป็นผู้ใหญ่กันแล้วไม่จำเป็นต้องมาจ้ำจี้จ้ำไชกวดขันกันอย่างเด็ด ใครที่ห้ามจ้วง ใครชื่อกัห้ามเส้า การเป็นผู้ใหญ่นั้น อยู่ที่ความรับผิดชอบต่อ . . . (นอกกรุง, รวบรวม 2470 : 440-441)

นอกจากนิสิตนักศึกษาจะเรียกร้องให้ตนเองเป็นคนที่มีประพฤติกปฏิบัติดี โดยมหาวิทยาลัยเป็นฝ่ายสนับสนุนโดยการจ้คบรรยายกาศที่จะให้นิสิตนักศึกษาได้พัฒนาบุคลิกภาพที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบต่อตนเองได้แล้ว อาจารย์ผู้สอนก็มุ่งอบรมสั่งสอนโดยเน้นหนักที่การปฏิบัติตนในสังคม มุ่งให้แก้ไขที่ตนเองมากกว่าการแก้ปัญหามาจากสภาพแวดล้อม ดังคำอบรมนิติตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อนที่จะออกไปทำงานว่า

. . . แต่ขอเตือนอย่าลืมว่า ความรู้อย่างเดียวนั้นไม่พอ ต้องอาศัยความประพฤติที่ดีด้วย อย่าปล่อยตัวให้เป็นไปตามอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ คือความพอใจและไม่พอใจ ต้องระวังอย่าให้มันต่อเครื่องล้ออันเป็นเครื่องตัดทอนความดี กล่าวคืออย่าเินทางไปสู่อบายมุข คืออย่าเป็นนักเลงสุรา อย่าเป็นนักเลงหญิง อย่าเป็นนักเลงการพนัน . . . ส่วนข้อที่ควรปฏิบัตินั้น ควรเป็นผู้ซื่อตรง เป็นผู้ตั้งใจดี เป็นผู้มีความเพียร เป็นผู้บำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น เป็นผู้มีใจเป็นธรรม และเป็นผู้มีใจเป็นนักกีฬาด้วย . . .

(ค. ณ. นคร นามแฝง 2469 : 1246-1247)

ประเด็นเรียกร้องให้นิสิตนักศึกษาปรับปรุงและพัฒนาตนเองเป็นเรื่องหลักที่มีการเสนอความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ทำให้พิจารณาได้ว่านิสิตนักศึกษาในยุคสมัยนี้ตระหนักถึงความสำคัญของปัจเจกบุคคลที่จะประกอบกันเป็นสิ่งรวม ดังนั้นจึงมุ่งที่จะควบคุมและแก้ไขที่คนมากกว่าจะเรียกร้องถึงโครงสร้างของสังคม และขณะเดียวกันสภาพสังคมก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ยังมีความสุขสงบพอสมควร คนไทยส่วนใหญ่ยังมีวิถีชีวิตแบบเคิม ถึงแม้ประเทศไทยเริ่มจะได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก เริ่มมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างจริงจัง ก็มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็มีขอบเขตจำกัดเฉพาะในบางกลุ่มคนเท่านั้น และปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงก็ยังมีได้ปรากฏให้เห็นโดยชัดเจน ในสภาพสังคมที่ไม่มีปัญหาและมีโครงสร้างที่ค่อนข้างจะหยุดนิ่งดังกล่าว สมาชิกที่ดีซึ่งสังคมต้องการก็เป็นเพียงคนดี มีความประพฤติเหมาะสม มีความรู้ที่สามารถดำเนินงานเพื่อธำรงสภาพสังคมเอาไว้ นับเป็นการพอเพียงแล้ว

ความต้องการของสังคมดังกล่าวซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย และมีส่วนกำหนดความคิดของนิสิตนักศึกษาที่เรียกร้องการแก้ไข คัดแปลงตนเองเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้ออกไป เป็นบัณฑิตที่เป็นองค์ประกอบที่สมบูรณ์ของสังคม และมีส่วนในการผลักดันให้สังคมเคลื่อนไหวโดยปรกติสุข

2. การศึกษาที่สอดคล้องกับการใช้งานในสังคม

แนวโน้มของมหาวิทยาลัยยุคแรกก็คือการผลิตคนให้กับหน่วยงานราชการต่าง ๆ กลุ่มคนเหล่านี้จะต้องมีบทบาทเป็นผู้นำของสังคม การมีชีวิตในสังคมระดับสูงนั้นนอกจากจะต้องมีวิชาความรู้ในตำแหน่งการงานที่รับผิดชอบแล้ว ยังต้องมีทักษะทางสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตอีกด้วย สังคมซึ่งสูงยุคนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมพอสมควร ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่เข้าสู่ประเทศไทย นิสิตนักศึกษาจึงจำเป็นต้องมีความรู้ และมีทักษะตามแบบแผนชีวิตรูปแบบใหม่ ซึ่งมหาวิทยาลัยก็ได้จัดหลักสูตรตอบสนองความต้องการดังกล่าว เช่น แผนกรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นแผนกฝึกนักเรียนการปกครอง ". . . หลักสูตรที่เรียนคือวิชาสามัญเอก . . . และวิชาเฉพาะทางด้านการปกครอง . . . ส่วนใหญ่เป็นวิชาเกี่ยวกับระเบียบการบริหารราชการฝ่ายปกครอง ส่วนวิชาด้านทฤษฎีการเมืองโดยตรงนั้นให้เรียนจากประวัติศาสตร์. . . เป็นวิชาที่มีเหตุผล . . . สะท้อนให้เห็นแนวความคิดทางการเมืองการปกครอง ซึ่งข้าราชการปกครองควรรู้ เช่น การปกครองภายใต้

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ . . ." (ทจข. ศธ. 10.2/16 โครงการสอนวิชา ประวัติศาสตร์ของ มจ.วราณไวทยากร อ้างถึงใน วารุณี 2525 : 322) ส่วนแผนกแพทย์ นั้นการสอนระยะแรกเป็นการสอนเทคนิคการแพทย์ขึ้นต้นหลักสูตรวิชาแพทย์ . . . (2525 : 323) ทางด้านมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต กำหนดให้ผู้เรียนต้อง เรียนวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ธรรมนูญศาลยุติธรรม กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายการเลือกตั้ง กฎหมายปกครอง กฎหมายอาญา . . . วิธีพิจารณาความแพ่ง . . . กฎหมายลักษณะพยานและจิตวิทยา . . . กฎหมายการคลังและระเบียบปฏิบัติ (บุญเย็น วอทอง 2512 : 65) จะเห็นได้ว่าลักษณะการศึกษาในการปกครองได้ถือเอา กฎหมายเป็นหลัก (2512 : 68) และถึงแม้จะมีวิชาใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น วิชาจิตวิทยา และวิชาที่ให้ความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย แต่ลักษณะวิชา ก็เป็นการให้การศึกษา เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพทางสังคมและการเมืองขณะนั้น ซึ่งเริ่มมีการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตย และเป็นการเผยแพร่แนวความคิดของการปกครองระบอบใหม่มากกว่าจะเป็น การศึกษาอย่างวิเคราะห์วิจารณ์อย่างแท้จริง

นอกจากความรู้ที่จำเป็นในอาชีพการงานแล้ว มหาวิทยาลัยยังจัดอบรมให้นิสิต นักศึกษามีทักษะที่จำเป็นบางประการในสังคมชั้นสูง เช่น มารยาทในการสมาคม การรับประทานอาหาร และการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ดังที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดให้มีการอบรมนักศึกษาก่อนรับปริญญา เพราะระหว่างที่ศึกษาอยู่นั้นทางมหาวิทยาลัยได้เน้นหนักเพียงด้านวิชาการ เท่านั้น มิได้วางมาตรฐานในด้านสังคมไว้เลย จึงจัดอบรมในลักษณะต่อไปนี้

. . . การอบรมกระทำอย่างมีแบบแผน มีการจัดแบ่งภาระหน้าที่สับเปลี่ยนเป็นเวรกัน ไป นักศึกษาที่เข้ารับการอบรมจะได้รับฟังการบรรยายจากผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นการขยายทัศนคติให้กว้างขวาง รวมทั้งฝึกหัดด้านมนุษยสัมพันธ์ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างที่อยู่ร่วมกัน ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันของตนต่อไปได้อย่างดี ทำให้เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดีในการสมาคม มีโลกทัศน์กว้างขวางในการดำเนินชีวิตและพึงพอใจในเกียรติภูมิของมหาวิทยาลัย . . . การอบรมดำเนินไปด้วยการฝึกซ้อมเกี่ยวกับวัฒนธรรม มารยาทที่สุจริต วินัย การสมาคมและท่วงที การพาไปดูสถานที่สำคัญต่าง ๆ การฝึกหัดในทางพลศึกษา . . . (ธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย มปพ : มปน)

ส่วนทางด้านจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ก็มีการจัดอบรมนิสิตก่อนออกฝึกงานในปี่สุดท้าย และจัดปฐกฐนาให้นิสิตได้ฟังสมาธิเสมอ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2469 : 64)

จากหลักสูตรและการอบรมดังกล่าว นับได้ว่ามหาวิทยาลัยจัดการศึกษาสอดคล้องกับความต้องการในสังคม และใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง การพัฒนานิสิตนักศึกษาทั้งทางวิชาการ และบุคลิกภาพนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัย ที่จัดทำอย่างเป็นระบบระเบียบ มีข้อบังคับที่กำหนดเอาไว้ชัดเจน

3. บรรยากาศการศึกษานานาชาติของสถาบันครอบครัว

แต่เดิมนิสิตนักศึกษาและอาจารย์มีจำนวนน้อย ความใกล้ชิดและคุ้นเคยมีค่อนข้างมาก เพราะนิสิตนักศึกษาและอาจารย์มีโอกาสพบปะกันอย่างสม่ำเสมอทั้งในชั้นเรียน และนอกชั้นเรียน อาคารสโมสรมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งที่นักศึกษาและอาจารย์สามารถเข้าร่วมกิจกรรมกีฬาในร่ม ประเภทบิลเลียดหรือเครื่องเล่นชนิดปิงปองและใช้บริการร้านอาหารร่วมกันได้โดยไม่แยกว่าเป็นสโมสรอาจารย์ข้าราชการหรือนักศึกษา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2469 : 1217, สมिति นวกุล 2527 : 541-542)

อาจารย์จะเอาใจใส่ดูแลนิสิตนักศึกษาเป็นอย่างดี ทางด้านการเรียนการสอน อาจารย์จะทำงานกันจริงจัง ซึ่งแรงอย่างละเอียดเพื่อให้ศิษย์เข้าใจอย่างลึกซึ้ง เหมือนกับเป็นอาจารย์ประจำตัว (ประคิษฐ์ เขียวสกุล 2527 : 221) และสละเวลาให้กับนิสิตนักศึกษาอย่างเต็มที่ โดยอาจารย์แจ้งกับนักเรียนทุกคนว่า ถ้ามีข้อสงสัยติดขัดไม่เข้าใจวิชาที่ท่านสอน ท่านอนุญาตให้ไปตามที่บ้านเวลาเลิกงานแล้ว (แรม พรหมโกลบอล บุญประสพ 2527 : 286) นอกจากการเรียนการสอนแล้ว อาจารย์ยังดูแลไปถึงเรื่องส่วนตัว เรื่องสุขภาพ เรื่องการเงิน จนกระทั่งถึงมารยาทต่าง ๆ ในสังคม และการประพฤติปฏิบัติตัว ดังที่มีผู้บันทึกเอาไว้ว่า

. . . ท่านอาจารย์ มจ. รัชฎาภิเศก โสภณกุล ไม่โปรดคนที่เข้าฟังเลคเชอร์สาย เคยรับสั่งให้นิสิตออกนอกห้อง ไปทำธุระกิจของตัวเองให้เสร็จก่อน

. . . ท่านอาจารย์หลวงพรตพิทยพยัต ท่านเคร่งครัดในจรรยา มารยาท . . . ท่านเคยใช้เท้าเขี่ยขานิสิตที่นั่งไขว่ห้างฟังเลคเชอร์ พร้อมกับเตือนอย่างหลอหลอนศิษย์ว่า เมื่อพ่อเธอเรียนไม่เคยนั่งอย่างนี้ . . . (สิงห์โต ปุกหุด 2527 : 241)

แต่สำหรับเรื่องอื่น ๆ เช่นงานวิจัย กิจกรรมและการพักอาศัยในหอพักนิสิตนักศึกษา ได้รับอิสระพอสมควร โดยมีระเบียบกำหนดเอาไว้กว้าง ๆ การบังคับบัญชาไม่ค่อยกวดขัน

ปล่อยให้บังคับตนเองเป็นส่วนใหญ่ . . . (นอกกรุง รวบรวม 2470 : 440) เช่น หอพักของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกำหนดเวลากลับเข้าหอพักไว้ดีพอสมควร คือเวลา 21 น. ในวันธรรมดา และ 2 น. ในวันเสาร์ ถ้าใครกลับเกินเวลาก็ดึงชื่อเอาไว้ที่สมุดลงเวลาที่กลับหอ ลงเวลาที่ออกไปพร้อมด้วยเหตุที่กลับช้าเกินกำหนด . . . และเข้าหอทางประตูเล็กที่เปิดเอาไว้ (นกุล นฤคหิต 2476 : 556) ทางค้ำานเครื่องแต่งกายก็กำหนดเอาไว้กว้าง ๆ ว่า นักศึกษาชายแต่งชุดสากล นักศึกษาหญิงแต่งกายสุภาพตามสมัยนิยม (บุญเย็น วอทอง 2512 : 73) ส่วนการให้บริการค้ำานอาหาร มหาวิทยาลัยก่อนข้างจะยอมรับและเชื่อมั่นว่านิสิตนักศึกษาจะสามารถรับผิดชอบตนเองไว้ จึงยอมให้มีการขายเครื่องดื่มและกับแก้มึนเบา ๆ มีกีฬาในร่มและโต๊ะบิลเลียดให้เล่น (สมิทธิ 2527 : 542)

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าบรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยนั้น เป็นเรื่องของความอบอุ่น การเอาใจใส่ดูแลเคร่งครัดในเรื่องที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาบุคลิกภาพของนิสิตนักศึกษา แต่ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้ที่จะรับผิดชอบและควบคุมตัวเอง โดยให้อิสระในเรื่องที่เกี่ยวกับนิสิตนักศึกษาพอสมควร

สำหรับนิสิตนักศึกษานั้น มีความเคารพนับถือผู้สอนอย่างมาก และแสดงออกในทุกรูปแบบถึงท่านจะไม่ถือตัว แต่ก็ไม้อาจเอื้อมไม่ว่า เรื่องใดทั้งสิ้น ท่านอยู่ในระดับเดียวกับพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ (เสรีชัย ศรีภักสิทธิ์ 2527 : 608) นอกจากจะเพราะความสำนึกในพระคุณของผู้สอนแล้ว วัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทยก็มีส่วนทำให้นิสิตนักศึกษาเคารพ เชื้อฟังและให้เกียรติผู้ใหญ่ และท่านเองก็ยกย่องผู้ใหญ่ในสังคมเดิมก็ยังคงมีความรักความเมตตาให้กับเด็กหรือผู้อ่อนวัยกว่า คอยช่วยเหลือและอบรมสั่งสอนด้วยความเสียสละอย่างแท้จริง

บรรยากาศในมหาวิทยาลัยสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นภายในใจของนิสิตนักศึกษา และไม่เป็นแรงผลักดันให้นิสิตนักศึกษากลับไปค้นคว้าแสวงหาภายนอก แต่มุ่งสร้างความสำเร็จที่มองเห็นเอง แม้ใช้ตัดแปลงตนเองเพื่อสืบต่อสภาพที่ปรกติของสังคมให้ก้าวไปข้างหน้า

กำเนิดขบวนการนิสิตนักศึกษา : ความพยายามครั้งแรก (พ.ศ. 2483-พ.ศ. 2501)

ภายหลังเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาในสังคมไทย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และการศึกษา มหาวิทยาลัยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เป็น 5 แห่งคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในสังคม ได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา ทั้งแนวความคิดและบทบาทที่มีต่อสังคม จึงจำแนกการศึกษาออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ก. การเคลื่อนไหวภายใต้กำกับของรัฐ

ปีพ.ศ. 2481-2487 รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศใช้อุดมการณ์ชาตินิยม เป็นนโยบายหลักในการปกครองประเทศที่เรียกกันว่า "รัฐนิยม" และได้เสริมสร้าง ขยายกำลังของกองทัพอย่างกว้างขวาง (สคส. ชันติวรพงษ์ 2517 : 78) สนับสนุนเยาวชนให้ฝึกฝนระเบียบวินัย ความเข้มแข็งอดทนซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า "ยุวชนทหาร" แนวความคิดดังกล่าวแพร่เข้าไปมีอิทธิพลในมหาวิทยาลัยด้วย . . . นิสิตนักศึกษาต้องแต่งกายในชุดยุวชนทหาร มีความเข้มแข็งเวลาเปลี่ยนตึกเรียนแต่ละวิชา เดินแถวกันหิ้วหีบ (กัลย์ อิศรเสนา 2527 : 196-177) เวลาต่อมารัฐบาลได้ใช้การโฆษณาทางวิทยุกระจายเสียง ปลุกเร้าให้เกิดความรักชาติรุนแรงโฆษณาประวัตินการสูญเสียดินแดนไทยให้ฝรั่งเศส และความโหดร้ายทารุณของลัทธิล่าเมืองขึ้น (ประจวบ อัมพะเสวต 2527 : 391-394)

ผลของการโฆษณา ทำให้นักเรียน นิสิตนักศึกษาและประชาชนร่วมกันเดินขบวนแสดงประชามติเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2483 เรียกร้องดินแดนอินโดจีนที่ไทยสูญเสียให้ฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งอาจนับได้ว่า เป็นการเคลื่อนไหวในรูปกลุ่มพลังต่อสาธารณชนเป็นครั้งแรกของนิสิตนักศึกษาไทย แต่เพราะอิทธิพลของอุดมการณ์ชาตินิยมและการโฆษณาของรัฐบาลดังกล่าว ทำให้ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมของนิสิตนักศึกษาโดยชัดเจน อิทธิพลของรัฐปรากฏชัด ดังบันทึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าวที่ว่า

. . . การเดินขบวนเป็นไปอย่างมีระเบียบเหมือนการเดินแถวทหาร . . . ส่วนทางด้านความรู้สึกนึกคิดของคนเดินขบวนนั้น . . . เป็นการกระทำตามพิธี หรือตาม ๆ เขาไปมากกว่า . . . ในขณะนั้นผมเรียน คมธก. ปีที่ 2 และให้ร่วมในการเดินขบวนด้วย ก็มีได้ต้นตัวหรือรับรู้เหตุการณ์นั้น ๆ ด้วย เขาบอกว่าไปเดินขบวนเรียกร้องดินแดนก็ไปกับเขาและสำหรับคนอื่น ๆ ก็เข้าใจว่าจะมีความรู้สึกไม่แตกต่างกันนัก . . . 2527 : 394-395)

แม้ว่าจะไม่ได้เกิดจากความรู้สึกสำนึกที่ห้องการจะรับผิดชอบต่อสังคม แต่การเดินขบวนครั้งนี้ ก็มีสาเหตุทำให้เกิดความตื่นตัวของนิสิตนักศึกษาที่จะเข้าร่วมการเคลื่อนไหวในเวลาต่อมา ดังพิจารณาได้จากนิสิตนักศึกษาหลาย ๆ คนที่เข้าร่วมขบวนครั้งนี้ ได้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาระดับแนวหน้า อาทิเช่น อุทธรณ์ พลกุล ประจวบ อัมพะเสวต อัครนิษฐ์ พลจันทร์ เป็นต้น

ข. กำเนิดขบวนการนิสิตนักศึกษา : ความพยายามครั้งแรก

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา นิสิตนักศึกษาได้แสดงออกถึงความคิด และบทบาทให้ปรากฏต่อสังคมหลายครั้ง การแสดงออกของนิสิตนักศึกษา เกิดขึ้นในลักษณะของพลังกลุ่ม กิจกรรมและการเผยแพร่แนวความคิดใหม่ ๆ โดยมีเป้าหมายแตกต่างกันออกไป กลุ่มนำที่มามีบทบาทในการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษามี 2 ประเภท คือ กลุ่มนำอย่างเป็นทางการและกลุ่มนักคิดอิสระ

1. กลุ่มนำอย่างเป็นทางการ

กลุ่มนำอย่างเป็นทางการและมีบทบาทในการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาก็คือ คณะกรรมการนิสิตนักศึกษาและสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งกำลังพยายามจะก่อตั้งแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ

ก) คณะกรรมการนักศึกษา

คณะกรรมการนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นกลุ่มที่มีบทบาทนำในการเคลื่อนไหวที่ชัดเจนมากที่สุด ส่วนคณะกรรมการของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เริ่มเข้ามามีบทบาทในช่วงหลัง ดังนั้นจึงจะศึกษาบทบาทของคณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นตัวแทนของกลุ่มนำอย่างเป็นทางการของการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา

แผนการสอนมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2484 โดยมีอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและมีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นคณะกรรมการอำนวยการ มีหน้าที่ควบคุมการดำเนินงาน และการงบประมาณให้เป็นไปตามระเบียบ จัดหาวิธีการ และ

คณะกรรมการรับสมัครสอบ ให้กิจการของสโมสรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย (มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ มปพ : มปน) โดยนักศึกษาที่มีสิทธิเข้ารับบริการทางการกีฬา และบันเทิง
หลังจาก นั้นได้มีการแก้ไขระเบียบหลายครั้งจนกระทั่งปี พ.ศ. 2496 ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น
สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ส.มธ) และถึงแม้อาจารย์จะดูแลความเรียบร้อยเหมือนเดิม
แต่ก็เปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษา ได้มีส่วนรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น และได้แบ่งกิจกรรมออกเป็น
16 แผนก มีคณะกรรมการ 2 ชุดคือ คณะนักศึกษาคณะและคณะกรรมการนักศึกษา กรรมการ
และการได้มาของคณะกรรมการกำหนดไว้ดังนี้

คณะนักศึกษาคณะ ให้มีหัวหน้าคณะนักศึกษาคณะหนึ่งคน ผู้แทนปีต่าง ๆ คณะละไม่เกิน
10 คน ผู้แทนแผนกต่าง ๆ อีกแผนกละหนึ่งคน เลขานุการ ปฏิคม บรรณกร เภรณูมิค
ตำแหน่งละหนึ่งคน ประกอบเป็นคณะกรรมการประจำคณะ

การเลือกตั้งหัวหน้าคณะนักศึกษาคณะต้องเลือกโดยตรงจากนักศึกษาคณะนั้น ๆ ซึ่งมาประชุม
ในวันเลือกตั้ง

ให้มีคณะกรรมการนักศึกษา ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการนักศึกษา
รองประธานคณะนักศึกษาคณะ หัวหน้าคณะนักศึกษาคณะ หัวหน้านักศึกษาคณะหญิง ประธานแผนกต่าง ๆ
เลขานุการ ปฏิคม บรรณกร เภรณูมิคและผู้ช่วยเภรณูมิค ให้ประธานคณะนักศึกษาคณะเป็น
ประธานของคณะกรรมการนักศึกษา

การเลือกประธานคณะนักศึกษาคณะกระทำโดยที่ประชุมใหญ่ โดยประชุมคณะนักศึกษาคณะ
ทุกคณะ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2497 : มปน)

ตำแหน่งประธานคณะกรรมการนักศึกษา หัวหน้าคณะ และผู้แทนปีของทุกคณะ
เป็นตำแหน่งที่จะต้องลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ดังนั้นจึงต้องมีการประชุมเพื่อวางแผนในการ
หาเสียงกับนิสิตนักศึกษา การเลือกตั้งดังกล่าว ได้สร้างบรรยากาศประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น
ในกลุ่มนิสิตนักศึกษาพอสมควร และเป็นการฝึกให้นักศึกษาเป็นผู้กล้าคิดกล้าพูดและกล้าทำ
". . . มีความคิดริเริ่มและเชื่อมั่นตัวเอง เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น. . ."
(สุวิทย์ 2527 : 418) และเป็นคุณสมบัติที่เป็นประโยชน์ในการเคลื่อนไหวของนิสิต
นักศึกษา

จากบทบาทในฐานะผู้นำของนิสิตนักศึกษาที่รับผิดชอบในการดำเนินงานของสโมสร
มหาวิทยาลัยให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ได้ก้าวเข้าสู่ความพยายามที่จะมีบทบาททางสังคมมาก
ยิ่งขึ้น การเคลื่อนไหวที่คณะกรรมการนักศึกษาเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง ก็คือ

1) การรณรงค์ร่วมกับกลุ่มภายนอก . ชอบเขตกว้างขวาง

นิสิตนักศึกษาเริ่มมีบทบาทร่วมกับกลุ่มหลังภายนอกมหาวิทยาลัย นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เมื่อคณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ประกาศสนับสนุนขบวนการสันติภาพสากล ซึ่งจัดให้มีการประชุมสมัชชาสันติภาพที่กรุงสต็อกโฮล์ม และมีมติที่ประชุมออกมาว่า

. . . . เราเรียกร้องขอให้มีการห้ามโดยปราศจากเงื่อนไขและการใช้อาวุธปรมาณู เป็นเครื่องมือในการรุกรานและทำลายมนุษย์ และขอให้มีสถาบันเพื่อการควบคุมกวดขันเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามนี้ เราจะถือว่ารัฐบาลของประเทศที่เป็นฝ่ายแรกที่ใช้อาวุธปรมาณูต่อประเทศใด ๆ จำเป็นต้องรับผิดชอบเป็นอาชญากรรมสงคราม เราขอเรียกร้องต่อมวลชนทั้งชายหญิง ซึ่งมีความปรารถนาดีต่อโลกให้ลงนามในคำปฏิญาณนี้ . . . (เสรี รัตนพันธ์ 2493 : 13)

นอกจากจะออกประกาศสนับสนุนแล้ว ในปีพ.ศ. 2494 ได้ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการสันติภาพมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งนอกจากจะรณรงค์ต่อต้านสงคราม การใช้อาวุธปรมาณูแล้ว ยังคัดค้านการส่งทหารไปช่วยรบที่ประเทศเกาหลีอีกด้วย และได้แสดงความวิตก ถึงปัญหาทางการศึกษาโดยส่วนรวม เพื่อรัฐบาลจะต้องทุ่มงบประมาณไปพัฒนากองทัพ และความแข็งแกร่งทางอำนาจของฝ่ายทหาร (สมาน สุวรรณโยคี อ้างถึงใน มรว.พฤษอิสาร ชุ่มพล 2528 : 59) และได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสงครามและบทบาทของนิสิตนักศึกษาต่อปัญหาดังกล่าวเอาไว้ว่า

. . . . ในฐานะที่เรา-นักศึกษาเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ผลประโยชน์ของประชาชนก็คือผลประโยชน์ของนักศึกษานั้นเอง ฉะนั้นปัญหาเหล่านี้จึงเป็นที่น่าสนใจ เพราะสงครามไม่ใช่เป็นของตั้งงาม สงครามก่อให้เกิดคนเราหวาดหวั่น สติงสะเหือน เราถึงวันเกรงไปว่าภายใต้สถานการณ์ที่ไม่สงบเรียบร้อย เราไม่อาจสร้างสถาบันการศึกษาที่ดีเด่น เราไม่อาจพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชนได้ . . . พร้อม ๆ กันนั้น เราก็หวาดกลัวไปว่า สถาบันการศึกษาจะถูกทำลายลง การศึกษาของเราจะหยุดชะงัก ฉะนั้นในกาลเช่นนี้แล้วนักศึกษาไม่มีอะไรดีไปกว่าที่จะต้องร่วมมือสมานสามัคคี และอุทิศทุกสิ่งทุกอย่างสนับสนุนอุดมการณ์ของมวลชนที่รักในสันติด้วยเจตนาสุจริตเป็นพื้นฐาน . . . (จำรัส ชุ่มภูพล 2496 : 3)

นิสิตนักศึกษาได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการสันติภาพสากลทั้งต่างประเทศ และของประเทศไทย เช่นในปี พ.ศ. 2494 นางสาวลำเจียก ทรัพย์สุนทร ไม่ร่วมสังเกตการณ์การประชุมคณะกรรมการบริหารสหพันธ์สาขานักศึกษา ณ. กรุงปักกิ่ง (ธงชัย พึ่งกันไทย 2521 : 304) และได้แสดงความคิดเห็นและสนับสนุนนโยบายสันติภาพ เมื่อเกิดอุทกภัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ร่วมกับคณะกรรมการสันติภาพสากลแห่งประเทศไทยอีก งานให้ประชาชนบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อนำไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยดังกล่าว โดยมีกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นหัวหน้าคณะ

นอกจากการรณรงค์ เรื่องสันติภาพแล้ว นิสิตนักศึกษายังได้ส่งตัวแทน เข้าร่วมประชุม "ชุมนุมมนุญศึกษาสากลโลกครั้งที่ 6" ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงมอสโก ในปีพ.ศ. 2500 ตัวแทนของนิสิตนักศึกษาจากทุกสถาบันได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล และได้รับเงินช่วยเหลือจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นส่วนตัวด้วย คณะนิสิตนักศึกษา ประกอบด้วย ผสม เพชรจรัส จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นิพนธ์ มาณะวิสุทธิ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำจร สุนพงษ์ศรี จากมหาวิทยาลัยศิลปากร และอีก 4 คน จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คือ อนุกุล รัตนพันธ์ บุญสิน จตุรพฤกษ์ วิจิตร (จำนามสกุลไม่ได้) และสุวิทย์ เศกิมชิต หัวหน้าทีม (สิริอุษา : 2519 : 1)

ความร่วมมือของนิสิตนักศึกษา และกลุ่มพลังต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยมีช่วงเวลายาวนานพอสมควร ถึงแม้ว่าจะมีกิจกรรมร่วมกันเพียงไม่กี่ครั้ง และผลของความร่วมมือจะไม่สามารถสร้างผลสะเฟือนในวงกว้าง แต่ก็ป็นจุดเริ่มต้นของการแพร่ขยายของแนวคิดใหม่ ๆ ในเวลาต่อมา

2) การใช้พลังกลุ่ม : เป้าหมายจำกัด

การใช้พลังกลุ่ม ด้วยการชุมนุมเรียกร้อง และการประท้วง เป็นการเคลื่อนไหวในอีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในระยะแรก ก็เพราะนิสิตนักศึกษาเกิดความรู้สึกว่า ถูกริดรอนสิทธิ ถูกรังแก และได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม จากผู้มีอำนาจในประเทศ เช่นในปี พ.ศ. 2491 นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เห็นว่าถูกริดรอนสิทธิที่ได้รับแต่เดิม เมื่อสำนักอบรมภัณฑียสภา กำหนดให้ผู้สำเร็จการศึกษาทางกฎหมาย ต้องเข้ารับการอบรมจากสำนักนี้ก่อนที่จะประกอบอาชีพทางกฎหมาย จึงรวมกลุ่มประท้วงโดยการชุมนุม ไม่เข้าฟัง

การบรรยาย และนายอันคับ รองเคซ ได้กรีกเลือกประท้วงด้วย (ชาวุวิทย์ 2527 : 179) และในปี พ.ศ. 2493 เมื่อกระทรวงมหาดไทยออกประกาศ กฎ กพ. ที่ 110 ให้รัฐศาสตร์บัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับการคัดเลือกบรรจุเป็นข้าราชการชั้นตรีได้ทันที และมีเงินเพิ่มค่าวิชาอีก 30 บาท แต่สำหรับบัณฑิตรัฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จะบรรจุเป็นข้าราชการเมื่อมีตำแหน่งว่างในอัตราชั้นจัตวาอันดับ 3 รับราชการได้ 1 ปี จึงจะปรับเป็นชั้นตรี ไม่มีเงินเพิ่มค่าวิชา (สุวิทย์ 2518 : 46) ซึ่งนักศึกษามองเห็นว่า เป็นการเหยียดหยามศักดิ์ศรีปริญญา มธก. เป็นแผนการทำลายศักดิ์ศรีและกักกันลูกมธก. ให้พ้นจากวงการปกครอง (ประมวลสุวรรณวิณะ 2502 : 48-49) การประท้วงเริ่มจาก คณะกรรมการนักศึกษาแจกใบปลิวปิดโปสเตอร์ เพื่อเรียกความสนใจจากนักศึกษา เขียนบทความไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เขียนหนังสือไปชี้แจงผู้ใหญ่ในวงการต่าง ๆ . . . (สุวิทย์ 2527 : 411-412) และต่อมาได้มีการชุมนุมประท้วงของนิสิตนักศึกษาทั้งสองมหาวิทยาลัยจำนวนกว่า 2,000 คน จนกระทั่งกระทรวงมหาดไทย ต้องยอมยกเลิกกฎ กพ. 110 และให้บัณฑิตจากทั้งสองสถาบันมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การประท้วงกฎ กพ. ยุติได้ไม่นาน ปี 2494 รัฐบาลได้ปราบกบฏแมนฮัตตัน ได้สำเร็จ และขณะเดียวกัน ฝ่ายทหารกรมการรักษาดินแดน ก็ได้ถือโอกาสขยายพื้นที่จากครึ่งหนึ่งของมหาวิทยาลัยทางด้านท่าช้างวังหน้า (2527 : 410) เข้ายึดครองมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ทั้งหมด นักศึกษาไม่สามารถเข้าเรียนได้ ต้องออกไปอาศัยสถานที่ของหน่วยงานอื่น ๆ การยึดครองของทหารเป็นเวลานานจนเกิดข่าวลือว่า จะเปลี่ยนสภาพมหาวิทยาลัยเป็นกรมทหารบ้าง เป็นโรงแรมบ้าง . . . และได้มีการคืบหน้าไปถึงการซื้อขาย ถึงขนาดตั้งกรรมการขึ้นพิจารณา ประกอบด้วย พลโทสวัสดิ์ สวัสดิ์เกียรติ์ พิระคุณภาคสุวัณธ์ นายเลียง ไชยกาล พลเอกฝน ชูณหวิวัฒน์ และนายวิบูลย์ ธรรมวิทย์ (ประมวล 2502 : 50-52) . นักศึกษาเคลื่อนไหวโดยการโปรยใบปลิว . . . ชักชวนให้ชุมนุมที่ท้องสนามหลวง (บุญเกิด งอกคำ 2526. : 47) คณะกรรมการนักศึกษาที่ยื่นหนังสือร้องเรียนถึงรัฐบาลและจัดชุมนุมนักศึกษาจำนวน 2,000 กว่าคน . . . หน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม (สุวิทย์ 2527 : 48-49) โดยประกาศชักชวนว่า "นิสิตนักศึกษา . . . เพื่ออนาคตของชาติ เพื่อมหาวิทยาลัย และเพื่อเยาวชนคนรุ่นหลังไปหน้ารัฐสภา

วันหยุดพิเศษที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2494 เวลา 9.30 น. (พงศศิริ สิมประพันธ์ 2498 : 28-29) เมื่อฟังการตอบกระทู้ถาม ของ เพทาย โชติอนุชิต เรื่องการยึกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สุวิทย์ 2527 : 414) และวันที่ 5 พฤศจิกายน 2494 นักศึกษาที่ได้วางแผนเดินทางไปที่สนศึกษาต่างจังหวัด เดินทางกลับเข้าสู่มหาวิทยาลัย และประกาศไม่ยอมออกจากมหาวิทยาลัยตั้งแต่วันนั้น (สุวัฒน์ 2518 : 48-49) ในที่สุดรัฐบาลก็ต้องยินยอมถอนทหารออกจากบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การใช้พลังกลุ่มที่ปรากฏในยุคแรกนี้ ถึงแม้จะเป็นการเคลื่อนไหวที่กระทบกับอำนาจของรัฐโดยตรง แต่เป้าหมายอย่างจำกัด ผลประโยชน์เป็นของกลุ่มหรือสถาบัน ซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยชัดเจน และแม้ว่าในเวลาต่อมา จะมีการรวมกลุ่มเพื่อประท้วงการเลือกตั้งสกปรก พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่นิสิตนักศึกษาจากทุกสถาบัน เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชน (สุวิทย์ 2527 : 426) แต่บทบาทของนิสิตนักศึกษาที่ยังเป็นเพียงผู้พิทักษ์ความถูกต้อง และยุติธรรม โดยขยายขอบเขตถึงผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมากขึ้น แต่ยังไม่แสดงบทบาทในการวิเคราะห์และสะท้อนปัญหาสังคมอย่างเป็นระบบและเป็นผู้นำในการเสนอความคิดใหม่ ๆ อย่างจริงจัง การเคลื่อนไหวปีพ.ศ. 2500 ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะประชาชนไม่พอใจหล่มไม่ไฟไฟอย่าง ออกนอกหน้า (2527 : 424) ถึงขั้นที่เหตุการณ์ดังกล่าวว่า

. . . บรรดาหนังสือพิมพ์ต่างลงบทความโจมตี ประชาชนจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก ที่ท้องสนามหลวงมีการพูดไฮปาร์ค โจมตีรัฐบาลอย่างหนักหน่วง ประชาชนมาฟังกันล้นหลาม . . . 2 มีนาคม 2500 นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หยุดเรียน และชุมนุมกันที่สนามหน้าหอประชุม เพื่อประท้วงการเลือกตั้งและลดธงลงครึ่งเสา เพื่อไว้อาลัยระบอบประชาธิปไตย จอมพล สฤษดิ์ มาปราศรัย และพูดทำนองว่าถ้ามีการเดินขบวนประท้วงรัฐบาล ก็จะหลีกเลี่ยงให้ . . . หลังจากนั้นขบวนเคลื่อนออกจากจุฬาลงกรณ์ฯ มุ่งสู่กระทรวงมหาดไทย . . . นักศึกษามหาวิทยาลัยอื่น ๆ และประชาชนทยอยมาสมทบ . . . ขบวนเคลื่อนสู่ทำเนียบ ประชาชนทยอยมาไม่ขาดสายเต็มถนนหน้าทำเนียบและถนนตรงข้ามริมคลอง . . . ผลการต่อรอง จอมพล ป. ยอมรับข้อเสนอบางข้อ และขอผลัดผ่อนบางข้อ แต่ก็เป็นที่พอใจของนิสิตนักศึกษา . . . (2527 : 424-426)

ชื่อเรียกร้องของนิสิตนักศึกษา มีทั้งหมด 5 ข้อ คือ

1. ให้รัฐบาลประกาศเลิกภาวะฉุกเฉินและให้แจ้งด้วยว่า ต่างชาติเข้ามาแทรกแซง
นั้น คือชาติใด
2. ขอให้รัฐบาลประกาศการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นโมฆะ และขอให้มีการเลือกตั้งใหม่
3. ขอให้นิสิตนักศึกษาเป็นกรรมการและเสมียนนับคะแนนในการเลือกตั้ง
4. ให้รับสอบสวนผู้ทุจริต และลงโทษผู้กระทำความผิดในการเลือกตั้งครั้งนี้
5. ขอให้ตอบคำเรียกร้องทั้งหมดภายใน 24 ชั่วโมง
(ชเนต อารมณ์สุวรรณ 2517 : 18)

การเคลื่อนไหวดังกล่าว ได้สร้างสำนักทางสังคมและการเมืองให้นิสิตนักศึกษา
สร้างความรู้สึกในการปฏิเสธ การใช้อำนาจที่ไม่ถูกต้องชอบธรรมของระบอบเผด็จการ
และยังมีส่วนในการทำให้นิสิตนักศึกษาได้ตระหนักถึงอำนาจของกลุ่มที่สามารถจะใช้เป็นพลัง
ในการต่อรอง หรือเรียกร้องกับผู้ใช้อำนาจ ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้ได้รับ การพัฒนาสืบต่อ
กันมา

ข) สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

ในยุคนั้นนับได้ว่า เป็นครั้งแรกที่นิสิตนักศึกษา เริ่มตระหนักถึงความจำเป็น
ที่จะต้องมีองค์กรร่วม ที่เป็นศูนย์กลางของนิสิตนักศึกษาทุกสถาบัน โดยมีจุดเริ่มต้นที่
คณะกรรมการนักศึกษาของทุกมหาวิทยาลัยได้จัดกิจกรรมที่นิสิตนักศึกษามีโอกาสได้เยี่ยม เยียน
และพูดคุยกับนักศึกษาต่างสถาบัน จนกระทั่งได้มีการจัดงาน "วัน 5 มหาวิทยาลัย" เป็น
ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2498 โดยจัดที่หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีกิจกรรมการ
อภิปราย การแสดงและการออกร้านของแต่ละมหาวิทยาลัย (สุวิทย์ 2527 : 420)
กิจกรรมได้ขยายขอบเขตออกไปถึงการริเริ่มผลประโยชน์ของนิสิตนักศึกษา โดยการเรียก
ร้องให้ลดค่าเล่าเรียน ในนามของกลุ่ม 5 สถาบัน (สมาน สุวรรณโชติ อ้างถึงใน
ม.ร.ว.พศุทธิสาด ชุมพล 2528 : 60) จนกระทั่งถึงการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบ
ความลำบากจากการอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ (มิตร ร่วมรบ 2519 : 22)

จากกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าว ทำให้นิสิตนักศึกษามองเห็นความจำเป็นของความ
ร่วมมือและประสานงานของนิสิตนักศึกษาต่างสถาบันมากขึ้น และตั้งความหวังว่าความร่วมมือ
ดังกล่าวจะทำให้ "นิสิตนักศึกษามีความสามัคคี สนับสนุนกัน เกื้อหนุนกัน เลิกการแบ่งแยก

ถือเขาถือเรา และถือสี่ของแต่ละมหาวิทยาลัย" (สุวิทย์ 2527 : 420) และในเวลาต่อมาก็ได้มีความพยายามที่จะก่อตั้งองค์กรที่เป็นตัวแทนของนิสิตนักศึกษาทั่วประเทศ จากการแถลงข่าวของผู้นำนิสิตนักศึกษาต่อสื่อมวลชน ดังมีสรุปว่า

นิสิตนักศึกษา 5 มหาวิทยาลัยร่วมปรึกษาหารือจัดตั้งสหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (Students Federation of Thailand) เพื่อเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ในหมู่นิสิตนักศึกษาตลอดจนช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน . . . เมื่อวันที่ 19 เดือนนี้ ประธานนักศึกษาและนายกสโมสรนิสิต 5 มหาวิทยาลัย คือ นายประจวบ บุณรรัตน์ นายกองกิจการนิสิตเกษตรศาสตร์ นายสรวง ภาณุคานนท์ นายสโมสรจุฬาฯ นายสุวิทย์ เสดิมชิต ประธานนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง นายประกอบ บุรพรัตน์ ประธานนักศึกษามหาวิทยาลัยแพทย์ และนายวิศิษฐ์ วสุวิถิ ประธานนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ร่วมพิจารณาปรึกษาหารือกัน ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อพิจารณาจัดตั้งสหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

. . . มีมติเห็นต้องตั้งกันว่าควรดำเนินการจัดตั้งสหภาพฯ ขึ้นให้เป็นผลสำเร็จในปีนี้ และดำเนินการร่างธรรมนูญของสหภาพฯ มีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนิสิตและนักศึกษา ช่วยเหลือเกื้อกูลและพิทักษ์รักษาลิทธิเสรีภาพ และผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของนิสิตนักศึกษา ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์กับนักศึกษาต่างประเทศ . . . (สยามนิกร 2499 : 1)

การจัดตั้งองค์กรดังกล่าว คืบหน้าไปถึงขั้นร่างระเบียบการ หรือร่างธรรมนูญเสร็จ และมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบ ไปดำเนินการจดทะเบียนก่อตั้งเป็นสมาคม เรื่องผ่านกรมตำรวจมาอยู่ในการพิจารณาของกระทรวงวัฒนธรรม (มิตร ร่วมรบ 2519 : 23) แต่ได้เกิดรัฐประหารขึ้นเสียก่อนในปี พ.ศ. 2501 การดำเนินการจึงยุติลงไปในที่สุด แต่ก็นับได้ว่าสหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นองค์กร ที่เป็นศูนย์กลางแห่งแรกของนิสิตนักศึกษาไทย

2. กลุ่มนำอย่างไม่เป็นทางการ

เป็นกลุ่มอิสระที่มีบทบาททางด้านความคิด มีการเคลื่อนไหวทั้งลักษณะบุคคลและกลุ่มและบางครั้งอาจจะเข้าไปร่วมการเคลื่อนไหวในลักษณะอื่น ๆ ด้วย

ก) กลุ่มนักคิด : อุดมการณ์ก้าวหน้า

การเคลื่อนไหวทางด้านความคิดเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง บทความ เรื่องสั้น เรื่องแปล และบทกวี ต่างแสดงออกถึงความสำนึกทางสังคม และแนวความคิดทางการ

เมือง หนังสือและวารสารทั้งของคณะกรรมการนักศึกษาและคณบดีศึกษาคณะ เป็นแหล่ง
 กลางในการเผยแพร่ความคิดของนิสิตนักศึกษาโดยอิสระและบริสุทธิ์ใจ วัตถุประสงค์ของการ
 จัดทำหนังสือ ในมหาวิทยาลัยก็คือ (1) เผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้ (2) แลก
 กิจการของมหาวิทยาลัยและสโมสร (3) เชื่อมความสัมพันธ์และเป็นสื่อกลางระหว่าง
 นักศึกษากับมหาวิทยาลัย (4) ให้นักคณาภายนอกเข้าใจมหาวิทยาลัยของเราดียิ่งขึ้น
 (จำรัส ชัมภพล 2496 : 1) โดยมีหลักการและจุดมุ่งหมายเฉพาะของบรรณาธิการ
 ที่ต้องการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ดังบทนำของวารสารฉบับหนึ่ง

. . . กระทำด้วยเจตนาสุจริตและบริสุทธิ์ใจ ไม่มีแม้แต่ใครจะแนะนำ อุดหนุน หนุน
 . . . ด้วยความปรารถนาจะให้หนังสือ เป็นมิตรผู้ซื่อสัตย์แห่งจิตสำนึกของเพื่อนนักศึกษา
 และเป็นเครื่องมือในการแนะแนวทาง ช่วยในการประกอบความคิด และวินิจฉัยเหตุการณ์
 ต่าง ๆ เพื่อขยายโลกทัศน์ของนักศึกษาให้แผ่ขยายออกไป . . . เป็นเวทีกลางที่นักศึกษา
 จะแสดงความคิดเห็นอันอิสระเสรีและบริสุทธิ์ใจ ตามคัลลองของระบบประชาธิปไตย . . .
 เพื่อให้คนที่มีความคิดไม่ลงรอยกันแต่ก่อน . . . ได้เกิดความคิดใหม่ที่เป็นสิ่ง
 (2496 : 4)

หนังสือที่ดำเนินการโดยนิสิตนักศึกษามี อาทิ มหาวิทยาลัย 23 ตุลาคม เสียงนิสิต
 อักษรานุสรณ์ วารสารธรรมศาสตร์ ธรรมจักร นิตยสาร และเอื้องฟ้า เป็นต้น หนังสือ
 ที่ได้รับการกล่าวถึงอยู่บ่อยครั้ง เช่น วารสารธรรมจักร ปีพ.ศ. 2495 มีบทความที่กล่าว
 ถึงอุดมการณ์ของนิสิตนักศึกษา และเรียกร้องให้ผู้บริหารประเทศมีใจเป็นธรรม และเข้าใจ
 นิสิตนักศึกษามากยิ่งขึ้น หนังสือเอื้องฟ้า พ.ศ. 2500 ลงบทความเรื่อง ศิลปเพื่อประชาชน
 ของจิตร ภูมิศักดิ์ นิตยสาร 2500 หรือที่เรียกกันว่า นิตยสารฉบับฉลองกิ่งพุทธศตวรรษ
 หรือนิตยสารปกแดง ลงบทความเรื่อง โฉมหน้ากักตุนาไทย ของสมสมัย ศรีสุพรรณ
 โฉมหน้าจักรพรรดินิยม และสำหรับหนังสือที่ไต่ถ่วง และเป็นที่ยึดกันอีกฉบับหนึ่งก็คือ
 หนังสือมหาวิทยาลัย 23 ตุลาคม ปีพ.ศ. 2496 ซึ่งมีบทความเรื่องพุทธปรัชญา และวัตถุนิยม
 ไตอะเล็กซิกค ของนาครทาส เรื่องสั้น "ขวัญเมือง" สะท้อนภาพผู้หญิงในอุดมคติที่ถือเอา
 ภาระหน้าที่ทางการเมืองและทางประวัติศาสตร์ เป็นหน้าที่สูงสุดของชีวิต บทหรือกรอง
 เรื่อง "เธอคือหญิงรับจ้างแต่ใหม่แม่คน" เรื่องแปลเกี่ยวกับนักปฏิวัติชาวฝรั่งเศสของศรีวิภา
 ชูเอม และเรื่องเปิดโปงการค้าฝิ่น และโกงกินของรัฐบาลไทย ของวรรณิ นพวงศ์
 (มิตร 2519 : 26)

หนังสือต่าง ๆ ดังกล่าวได้สร้างแนวคิดใหม่ ๆ และส่งผลกระทบต่อจนถึงนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั้งในด้านความคิด และรูปแบบของหนังสือ เช่นที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ธงชัย ศรีธัญรัตน์ บรรณาธิการได้ออกหนังสือรับน้องใหม่ มีบทความที่เรียกร้องให้ศิลปต้องเพื่อชีวิตและสังคมมากขึ้น จนถูกกล่าวหาว่า "เผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ จนเกิดการทำลายหนังสือ และการชกต่อยระหว่างนักศึกษาด้วยกัน" (สิริอุษา พลจันต์ 2519 : 20) และที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2500 ก็มีการร้องเรียนและชกฟ้องกรรมการนักศึกษาว่า หนังสือที่พิมพ์ออกเผยแพร่ และละครที่จัดแสดงในเรื่อง "อานาภาพของประชาชน" ว่าเป็นการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่นเดียวกัน พร้อมทั้งเรียกร้องให้คณะกรรมการลาออกจากตำแหน่ง (สุวิทย์ 2527 : 201)

การแสดงละครของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งถูกจับกุมในเวลาต่อมาเคยเกิดขึ้นมาก่อนแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 เป็นชื่อเขียนของสุวัฒน์ วรดิลก ในเรื่อง "ผิดแผ่นดิน" กล่าวถึงขบวนการนิสิตนักศึกษาของญี่ปุ่น ซึ่งต่อต้านจักรพรรดิญี่ปุ่น ซึ่งรุกรานมลายูระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (นพพร สุวรรณพานิช อ้างถึงใน เสถียร จันทิมาธร 2525 : 307-308) นิสิตนักศึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแสดงละครดังกล่าว ถูกจับกุมด้วยข้อกล่าวหาว่า "เป็นกบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร" (ชาญวิทย์ 2527 : 191)

นอกจากวิพากษ์วิจารณ์สถาบันในสังคม ทั้งวงกิจการดำเนินงานของรัฐ และการเรียกร้องสันติภาพแล้ว บทความของนิสิตนักศึกษายังเรียกร้องให้รักความเป็นธรรม และช่วยกันสร้างสรรค์ชนบทอีกด้วย ในจำนวนนักคิดนักเขียนที่อยู่ที่หลายคนนั้น จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นนิตที่มีบทบาทเด่นและเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี บทบาทของเขาจะมากำกับนักเขียนคนสำคัญของสังคม ดังนั้น จิตรจึงเป็นตัวแทนของนิสิตนักศึกษาในยุคนั้น ที่บทบาทของเขาเป็นที่กล่าวถึงอยู่เสมอ โดยเฉพาะบทบาทในมหาวิทยาลัย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นนิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับแต่งตั้งเป็นบรรณาธิการหนังสือมหาวิทยาลัย 23 ตุลาคม พ.ศ. 2496 หนังสือดังกล่าวถูกระงับไม่ให้พิมพ์ต่อ และสภามหาวิทยาลัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบสวน พร้อมทั้งส่งตัวให้กับตำรวจสันติบาล ในที่สุดสภามหาวิทยาลัยสั่งพักการเรียนจิตร เป็นเวลา 1 ปี

และได้กลับเข้ามาเรียนต่อในปี พ.ศ. 2499 บอกล่าวหาที่จักรได้รับนั้น ปรากฏตั้งคำชี้แจงของเลขาธิการมหาวิทยาลัย ที่มีคณินิสิตทั้งหมดฯ ซึ่งจักรบันทึกไว้ดังนี้

. . . มีข้อความบางเรื่องเป็นเรื่องที่ทางมหาวิทยาลัยไม่พึงประสงค์ เป็นต้นว่า เรื่องที่มีนิสิตผู้แปลมาจากคำวิพากษ์วิจารณ์เมืองไทย ของนักเขียนอเมริกันซึ่งขัดต่อนโยบายของรัฐบาล และเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา . . . เป็นการดูหมิ่นพระภิกษุสงฆ์ . . . ประณามว่าภิกษุสงฆ์ทั่วไปเป็นผู้ตองเหลือง . . . บทความเกี่ยวกับแม่ ผู้เขียนประณามผู้หญิงว่า ผู้หญิงทุกคนที่เกิดมีบุตรออกมาไม่ได้ตั้งใจให้เกิด แต่เป็นผลพลอยได้จากความสนุกสนานทางกามารมณ์ . . . การทำปกหนังสือคำมีวงกลมขาว มีความหมายได้ว่า เป็นการแสดงให้เห็นจากยูคมิตไปสู่อุคสว่าง . . . และหนังสือไม่มีพระบรมฉายาลักษณ์ของรัชกาลที่ 5 . . .

หลังจากนั้นมีนิสิตบางคนได้กล่าวสนับสนุน และโจมตีว่าทำหนังสือเอียงซ้าย . . . เป็นคอมมิวนิสต์ จิตรจึงลุกขึ้นชี้แจง และอธิบายเหตุผลที่ต้องทำหนังสือตามข้อกล่าวหา แต่ขณะที่ชี้แจงอยู่นั้น จิตรก็ถูกนิสิตกลุ่มหนึ่งจับโยนลงจากเวที (จิตร ภูมิศักดิ์ คำให้การต่อศาล อ้างถึงใน ชีขรินทร์ ไชยวัฒน์ 2521 : 8-14)

เหตุการณ์ที่จิตรถูกรังแกโดยไม่เป็นธรรม และการปิดกั้นเสรีภาพทางความคิดของผู้บริหารได้มีส่วนทำให้บทบาทของจิตรเป็นที่ประทับใจ และคุณสมบัติของการเป็นนักคิด นักเขียน และนักต่อสู้ที่ยืนหยัดกับความเชื่อมั่นในอุดมการณ์ของตนเอง ได้กลายมาเป็นแบบอย่างของนิสิตนักศึกษาในเวลาต่อมา

ข) กลุ่มศึกษา : อธิวิมลแนวความคิดสังคมนิยม

กลุ่มศึกษา เป็นนิสิตนักศึกษาจากกลุ่มหนึ่งที่มาด้วยกันจัดตั้งขึ้น เพื่อศึกษาความรู้ต่าง ๆ ร่วมกัน และได้เข้าไปมีบทบาทในการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาโดยไม่เปิดเผย เรื่องที่ศึกษาจะเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ และทฤษฎีความคิดต่าง ๆ ตลอดจนการคัดแปลงแก้ไขตนเอง และจะส่งสมาชิกเข้าไปมีบทบาทในการเคลื่อนไหวในกลุ่มต่าง ๆ ดังที่มีผู้นำที่ลักษณะกลุ่มดังกล่าวของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเอาไว้ดังนี้

. . . การศึกษาขั้นต้นจะศึกษาวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ . . . มีสภาพเป็นโรเนียว ใช้กันภายใน ปุทธศันแบบวัตถุนิยม วิภาษวิธี และวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ . . . ศึกษาแนวทางมวลชนของเหมาเจ๋อตุงด้วย . . . ศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ . . . อ่านหนังสือว่าด้วยการปฏิบัติและทางก้าวหน้าของเยาวชนไทย . . . และการศึกษาแนวทางมวลชน . . . นอกจากกลุ่มของเรา แล้วคงมีอีก 2-3 กลุ่ม เราไม่รู้จักเขา . . . แต่สังเกตเห็นเวลาการเคลื่อนไหวอะไร มักมีคนประสานและหนุนช่วย แบบไม่ออกนอกหน้า

นอกจากนี้บ่อย ๆ

. . . คนในกลุ่มได้ตำแหน่งปาฐกถาและโต้วาที . . . เคยใช้ตำแหน่งหน้าที่
 จัดงานที่เป็นประโยชน์หลายครั้ง . . . เพื่อกระตุ้นให้เกิดชาตินิยม . . . หวงแหน
 วัฒนธรรมของชาติ . . . เชิญบุคคลที่มีความคิดก้าวหน้ามาปาฐกถา . . . แม้มิได้ตำแหน่ง
 . . . เราก็ผูกมิตรกับผู้แทนคณะเข้าไปผลักดันงานของสโมสรได้บ้าง . . . (มิตร ร่วมรบ
 2519 : 32)

การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาเป็นกลุ่มที่ไม่เปิดเผยตนเองแต่มีลักษณะการทำงาน
 ที่เป็นระบบ มีการเคลื่อนไหวทั้งความคิด และการปฏิบัติ และสามารถจะศึกษาทฤษฎีความคิด
 ใหม่ ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง แต่ก็ไม่สามารถจะดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง และถูกยุติไปพร้อมกับ
 กับการเคลื่อนไหวลักษณะอื่น ๆ ในยุคเดียวกันนี้

ก) นิสิตนักศึกษากับสังคมไทย

ในยุคนี้กิจกรรมทางความคิด มีการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางมากกว่ากิจกรรม
 ทางสังคมในรูปแบบอื่น ๆ บทบาทของนิสิตนักศึกษา ที่มีต่อสังคมก็คือ ความพยายามที่จะ
 ปลุกฝังความคิดและสร้างสำนึกที่จะกระตุ้นให้นิสิตนักศึกษารับผิดชอบสังคมมากยิ่งขึ้น มี
 ชื่อเขียนและบทกวีจำนวนมากที่ เรียกร้องให้นิสิตนักศึกษาทบทวนเป้าหมายและบทบาทของตนเอง
 ดังคำถามของนักศึกษาคนหนึ่งที่ว่า . . . เพื่อนนักศึกษาที่รัก . . . จุดมุ่งหมายของท่าน
 ที่เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้เพื่ออะไรเล่า (เดชะปัญญาชัย 2496 : 153) นอกจากนี้จะตั้ง
 คำถามถึงทิศทางของนิสิตนักศึกษาแล้ว ยังมีเรื่องสั้นของนักเขียนคนสำคัญของประเทศ แสดง
 ออกถึงความรู้สึกทมหทหวังกับการศึกษาในมหาวิทยาลัย ที่ไม่มีความจำเป็นสำหรับคนส่วนใหญ่
 แล้ว ยังเป็นสถานที่ทำลายคุณค่าของมนุษย์อีกด้วย ซึ่งชื่อเขียนตั้งกล่าวมีอิทธิพลทางความคิด
 ต่อนิสิตนักศึกษาในเวลานั้นไม่ใช่น้อย และได้หยิบยกมากล่าวกันอยู่เสมอว่า

. . . คนที่ประสงค์เพียงจะหากินเลี้ยงชีพให้สุขสำราญไปวันหนึ่ง ๆ ไม่มีความจำเป็น
 เลยที่จะเข้ามาในมหาวิทยาลัย เพราะคนเกือบทั้งประเทศก็ไม่ได้เรียน แต่เขาก็หาเลี้ยง
 ครอบครัวได้ . . . การที่เราเข้ามหาวิทยาลัย เราควรจะมีจุดหมายเพื่อที่จะช่วย
 ผู้อื่นที่ช่วยตนเองไม่ได้ เพื่อจะได้รับใช้ประโยชน์ต่อผู้อื่น นอกไปจากครอบครัวของ
 เรา . . .

. . . ในมหาวิทยาลัยของเราไม่ต่างไปจากที่อื่น . . . แทนที่จะเป็นทางเปิดให้
 เราไปสู่อิสระสภาพกลับกลายเป็นที่คุมขังอันมั่นคง คุมขังเราไว้ในประเทศและความคิดเก่า ๆ

เราให้เห็นได้ตั้งแต่สิ่งที่เหนียวรั้งเราไว้กับของเก่าคร่ำคร่า ที่ขัดแย้งกับกฎของความคลี่คลายทุกประการ . . . (กุหลาบ สายประดิษฐ์ 2493 อ้างถึงใน สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ 2519 : (3))

จากคำถามที่นำไปสู่ความคิดใหม่ ๆ ในกลุ่มนิสิตนักศึกษาคณะ อุดมคติ "การศึกษาเพื่อรับใช้ประชาชน" จึงเริ่มปรากฏและกลายเป็นความคิดที่แพร่ไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง นักศึกษาเริ่มเกิดความรู้สึกหรือริเริ่ม ที่จะออกไปสัมผัสและสร้างความเจริญให้ชนบท (สุวิทย์ 2527 : 415) สภาพของชนบทที่ขาดแคลนยากไร้ ขาดการดูแลเอาใจใส่จากหน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดการอพยพของชาวชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ จำนวนมาก ดังนั้นนิสิตนักศึกษาได้สะท้อนภาพของชนบทเอาไว้ว่า

. . . อีสานฝนไม่ตกอย่างที่เคยตกมา การทำนาต้องอาศัยฝน เมื่อสิ้นฝนชาวนาก็สิ้นทรัพย์สินทั้งนาที่แตกกระแหง แห้งผากไร้ประโยชน์นั้นเสีย ที่ยังหนุ่ม ๆ แข็งแรง ก็พากันมุ่งหน้ามาสู่กรุงเทพฯ เมืองสวรรค์เพื่อหางานทำ โดยการขายแรงงาน . . . โดยมากมักจะมาถึงสามล้อ พวกเขาต้องการความช่วยเหลือด้านชลประทานมาก (ไอสุรีย์ ธำรงวาท 2497 : 46)

ขณะที่ชนบทเต็มไปด้วยปัญหาความยากจน แต่สังคมเมืองซึ่งได้รับอารยธรรมแบบตะวันตก มีชีวิตแบบอเมริกันที่ผ่านมากับภาพยนตร์ คนตรี และแม่กกาชินต่างประเทศ ที่ปรากฏขึ้นพร้อมกับแหล่งบันเทิงเรีงรมย์ บาร์ และไนท์คลับ (เสถียร จันทิมาธร 2525 : 255-258) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตตามแบบสมัยใหม่ ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมติดตามมาอีกหลายประการ แต่สังคมเมืองก็เป็นสังคมที่เจริญด้วยวัตถุ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การพัฒนาสังคมเมืองโดยละเลยชนบท ทำให้เกิดความแตกต่างดังที่มีผู้สะท้อนเอาไว้ในข้อเขียนว่า

. . . มันควรหรือที่เราจะกอบโกย เอาส่วนที่คนเป็นอันมากจะต้องใช้เป็นค่าอาหารอันจำเป็นแก่ชีวิต มาใช้ในการส่งเสริมความสูงเพื่อของชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย . . . ควรหรือที่คนกรุงเทพฯ จะบอกว่า "ฉันต้องการถนนดี ๆ" ส่วนคนชนบทนั้นไม่ต้องการถนนเลย

. . . ชาวชนบทเจ็บไข้ได้ป่วยโดยปราศจากการรักษาพยาบาลที่ถูกต้อง ส่วนชาวกรุงเทพฯทนไม่ได้แม้การนอนป่วยบนเตียงของโรงพยาบาลที่ไม่ได้มาตรฐานแห่งการครองชีวิต

. . . ควรหรือที่ลูกของฉันจะต้องได้รับโอกาสศึกษาให้เป็นคนฉลาด ส่วนลูกคนอื่น ๆ อีกทั้งล้าน ๆ คนไม่จำเป็นต้องฉลาดเลย . . . (กุหลาบ สายประดิษฐ์ 2479 อ้างถึงในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์ 2500 : 50-51)

สภาพการเมืองสภาพของชนบท ตลอดจนถึงความเท่าเทียมกันดังกล่าว ซึ่งสะท้อนทางข้อเขียนในหนังสือของนิสิตนักศึกษา แสดงให้เห็นการที่พวกเขา เริ่มตระหนักถึงความรับผิดชอบที่นิสิตนักศึกษาจะต้องมีให้กับสังคม ด้วยการเรียกร้องให้เรียนรู้จากสังคม และสภาพแวดล้อมประกอบกันกับการศึกษาในมหาวิทยาลัย จึงจะทำให้เป็นคนที่สมบูรณ์ และเรียกร้องให้ขยายการศึกษา เพิ่มจำนวนครูให้พอเพียงไม่จำกัดการศึกษาเฉพาะคนกลุ่มที่ได้เลือกสรรเอาไว้เท่านั้น (เคชะ ปัญญาชัย 2496 : 152-153) สำหรับบทบาทของนิสิตนักศึกษา ก็ชักชวนให้ออกสู่ชนบท เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาความยากไร้และขาดแคลนดังที่กล่าวไว้

. . . คุณควรจะไปให้การศึกษาแก่พวกเขา เยวชนเหล่านั้นหากเขาได้ครูที่ดีอนาคตของเขา ก็จะเป็นกำลังของชาติที่เข้มแข็ง ผมอยากเห็นบัณฑิตไปอบรมคนบ้านนอก และลูกชาวบ้านที่ยากจนมากกว่าที่จะเป็นอาจารย์ของโรงเรียนชั้นสูงเหลือเกิน จงทำงานให้แก่สังคมเถิด กลุ่มคนส่วนใหญ่กำลังเรียกร้องที่จะทำงานเพื่อเขา แม้เงินเดือนที่บ้านนอกจะน้อยแต่คุณจะได้รับผลบุญทางจิตใจอย่างมาก คุณจะเป็นคนของเขา คนของกลุ่มชนที่ควรได้รับการเอาใจใส่ จะกลายเป็นวีรชนแห่งยุค (จำรัส ชมภูพผล, บรรณาธิการ 2496 : 97-98)

นอกจากจะชักชวนให้นิสิตนักศึกษาสนใจและให้ช่วยกันแก้ไขสังคมชนบทแล้ว ยังเรียกร้องให้ช่วยเหลือ เกื้อกูลและปรานีผู้ยากไร้ ขาดความสมบูรณ์อันจะพึงมีได้ในฐานะมนุษย์ที่เกิดร่วมกันบนโลก (จำรัส 2496 : 97-103) โดยให้วางบทบาทของตนเองเอาไว้ในฐานะของผู้ที่สามารถนำการพัฒาโดยการชี้แนวทาง บรรเทาความแร้นแค้นและสิ่งเคราะห์ด้วยปัญญา (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สโมสรมหาวิทยาลัย 2497 : 46) ทรรศนะดังกล่าวจึงเป็นการให้ความสำคัญกับบทบาทของตัวเองค่อนข้างสูงว่าจะสามารถเข้าไปช่วยเหลือ และเป็นผู้นำในการพัฒนาสังคมชนบท โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาที่จะร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐบาล ช่วยเหลือชนบท เพิ่มโอกาสให้กับประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อจะได้ทัดเทียมหรือใกล้เคียงกับกลุ่มในสังคมเมืองดังข้อเขียนที่ว่า

. . . ออกไปเป็นครูสอนเด็ก ๆ ให้มีโอกาสก้าวมารับเอากลิ่นไอของนครธรรมในเมืองหลวงบ้าง . . . ขจัดความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ให้หมดไปเสียที่ . . . ไม่หลงคำหวานของนักการเมืองอาชีพ เคียวจะโง่เขลาเบาปัญญา กินข้าวไม่ล้างมืออีก . . .
. . . เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐบาลสักทางหนึ่ง . . . เพื่อชาติไทยอันเป็นที่รักและหวงแหนของเรา เพื่อบูชาดินตระกูลไทย ให้ไทยเรื่องระบือปลาบปลั่งด้วยคุณธรรมวัฒนธรรมอยู่คี่กันดี (ไอสุรีย์ 2497 : 63)

จึงอาจกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา เป็นการสร้างสำนักทางสังคมผ่านทางข้อเขียนต่าง ๆ มากกว่าจะเป็นการศึกษาเรียนรู้จากสภาพที่เป็นจริงของสังคม โดยมีได้โจมตีหรือต่อต้านอำนาจของรัฐโดยตรง สำหรับงานพัฒนาชนบทนั้น นิสิตนักศึกษามีความมุ่งหวังที่จะพัฒนาชนบทเพื่อกระจายโอกาสทางสังคมให้กับคนยากไร้มากขึ้น โดยถือเป็นหน้าที่ของนิสิตนักศึกษาในฐานะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถที่ควรต้องเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวมด้วย

ง. ลักษณะการเคลื่อนไหวและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ปัจจัยทางสังคม

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาก็คือ การเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์กับขบวนการทางสังคมในขณะนั้นอย่างใกล้ชิด ขบวนการทางสังคมที่มีบทบาทต่อการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาก็คือ กลุ่มวรรณกรรม กลุ่มนักร้องสื่อพิมพ์ ซึ่งได้เสนอภาพของห่วยยากไร้ไว้ในสังคม ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ความแตกต่างระหว่างชนชั้น การกดขี่เอารัดเอาเปรียบ ความเสมอภาค เสรีภาพและอิสรภาพ (ชัยอนันต์-ชัยสิริ สมทวนิช 2516 อ้างถึงในเสถียร 252 : 268-270) ผ่านทางนวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล บทกวี บทความ และการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างชัดเจน

การเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นได้ก็ด้วยบรรยากาศทางการเมืองช่วงสั้น ๆ ขณะที่รัฐบาลนิยมนิยมยกเลิกกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ปี พ.ศ. 2476 กฎหมายจำกัดสิทธิชาวจีนที่อพยพเข้าสู่ประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนกับความสนับสนุนของประเทศจีน และสหภาพโซเวียตให้ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกของ องค์การสหประชาชาติ (สตีล ชันติวรพงศ์ 25 : 107-111) ทำให้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม มีการศึกษาและเสนอแนวความคิดใหม่หลายประการ

สำหรับนิสิตนักศึกษานั้นเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการทางสังคม ทั้งในฐานะสมาชิกของขบวนการก็เพราะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อนุโลมให้นักศึกษาสามารถจะเรียนและทำงานไปพร้อม ๆ กัน นักศึกษาบางคนจึงประกอบอาชีพนักร้องสื่อพิมพ์ ทยายความ และได้เข้าไปมีบทบาทในคณะกรรมการนักศึกษาต่าง เช่น สุวิทย์ เผลิมชิต ซึ่งมีบทบาทคัดค้านการเลือกตั้งสกปรก พ.ศ. 2500 ทำงานที่หนังสือพิมพ์รายวันสยามนิกรด้วย (สุวิทย์ 2527 : 424-425)

จิตร ภูมิศักดิ์ ขณะที่ถูกสั่งพักการเรียน พ.ศ. 2496-2497 ก็ทำงานอยู่หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ และเขียนบทความลงประจำที่สารเสรี และปัญญา (มิตร 2519 : 21) ส่วนนิสิตนักศึกษาที่มีคุณสมบัติของการเป็นนักอ่าน นักคิดก็มักจะติดตามข้อเขียน ของนักประพันธ์กลุ่มก้าวหน้า ซึ่งเป็นสมาชิกในขบวนการดังกล่าว เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ อิศรา อนันตกุล เสนีย์ เสาวพงศ์ เป็นต้น

อิทธิพลของการเคลื่อนไหว ทางด้านแนวคิดและกิจกรรมทางการเมืองของขบวนการทางสังคมต่อการเติบโตของพลังนิสิตนักศึกษา สามารถพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ของลักษณะการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทั้งสองดังนี้

ก) วรรณกรรมกับความตื่นตัวทางการเมือง

ในขณะที่กลุ่มวรรณกรรมมีการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นอย่างมากมาย นอกจากจะเสนอภาพของประชาชนผู้ยากจนและสภาพสังคมรอบ ๆ ตัว ดังเช่น นวนิยาย ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เรื่องสั้นของกร์สนีย์ ไพโรชาติ หรือนักประพันธ์ชาวต่างประเทศ แม็กซิม กอร์กี้ และหลุยส์ ล้วนยังได้มีการเคลื่อนไหว ในด้านการวิจารณ์วรรณคดี เพื่อประเมินค่าของวรรณกรรมต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดการผลักดันให้วรรณกรรมที่มีคุณค่า ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสังคม ดังบทความที่ว่า วรรณกรรมจากสังคม และคุณสังคมจากวรรณกรรม ของ พ. เมืองชมพู (เสถียร 2525 : 291) และในเวลาต่อมาได้มีการพัฒนาแนวความคิดดังกล่าวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่จิตรเสนอบทความที่ว่า ศิลปะเพื่อชีวิตและศิลปะเพื่อประชาชน

ทางด้านนิสิตนักศึกษาก็มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้มีการทบทวนบทบาทของนิสิตนักศึกษา โดยมีได้วิพากษ์วิจารณ์บรรยากาศหรือเนื้อหาของความรู้ในมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด และได้ให้คุณค่าของบทบาทที่ควรได้รับการยกย่องขึ้นชื่อว่า "การศึกษาจะต้องรับใช้ประชาชน" ดังนั้น อุดมคติที่ว่า การศึกษาเพื่อประชาชน จึงเป็นคำขวัญที่มีการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง

การเรียกร้องให้นิสิตนักศึกษาออกไปพัฒนาชนบท เรียนรู้สังคมนรอบตัว ไปพร้อม ๆ กับการศึกษาในสถาบัน ส่วนหนึ่งเกิดจากอิทธิพลของการอ่านวรรณกรรมที่ก้าวหน้าของสังคมยุคนั้น ดังที่ สุวัจน์ วรรดิกล ซึ่งมีบทบาทในการเคลื่อนไหวหลาย ๆ ครั้ง กล่าวว่

. . . ฉันเริ่มไคร่ครองปัญหานี้เมื่ออ่านนวนิยายจีนเรื่อง อาสาวของหลูซิ่น เรื่องแปล เขาถูกบังคับให้เป็นโจร ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เรื่องสั้นบางเรื่องของเชคอฟ เรื่องสั้นหยาดเหงื่อและความทรงจำของอิสรา อนันตกุล เรื่องสั้น หมอดีหมอกาลี ที่มหาพินบ้าง นุรุชไปรษณีย์ และงานแปล ของกรรณีย์ โประชาติ เรื่องดัง เซวัลโตโปล และนวนิยายของศรีบูรพา เรื่องจนกว่าเราจะพบกันอีก (ดิอะ รดซิต 2521 อ้างถึงในเสถียร 2524 : 308-309)

หรือจิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งมีบทบาทตั้งแต่ศึกษาในมหาวิทยาลัย และมีอิทธิพลต่อนิสิต นักศึกษาในเวลาต่อมาให้การต่อศาล ดังที่บันทึกที่ว่า

. . . วรคดีรัสเซีย . . . ข้าฯ ชอบอ่านซึ่งเขียนโดยแม็กซิม กอร์กี้ . . . เขียนเรื่องสะท้อนภาพชีวิตและบทความเกี่ยวกับสภาพชีวิตที่แท้จริงของสังคมยุคก่อนปฏิวัติ . . . ส่วนวรรณคดีจีน บทความที่หลูซิ่นเขียน ข้าฯ ชอบอ่าน . . . เพราะสะท้อนภาพชีวิตของชาวจีนยุคก่อนปฏิวัติ . . . ผู้เขียนมีอุดมการณ์อิสระ ไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของใคร มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย สนใจปัญหาของสังคม สำหรับวงการประพันธ์เมืองไทย ข้าฯ เคยอ่านของนายอิสรา อนันตกุล . . . อ่านบทความและเรื่องสั้นที่ลงพิมพ์ในสยามสมัย . . . นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ข้าฯ อ่านบทความหลายเรื่อง หนังสือทางนวนิยายและบทความทางพุทธศาสนา . . . รู้สึกว่าไม่เป็นภัยกับสังคม . . . ไม่ทำให้จิตใจและศีลธรรม วัฒนธรรมเสียหายแต่ประการใด (จิตร 2501 อ้างถึงใน ชัชวรินทร์ ไขว้ฉม 2519 : 17-18)

นอกจากนี้ความประทับใจที่มีต่อความมหากเพียรของนักเขียนที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนในสถาบัน แต่ได้ใช้ความพยายามที่จะเรียนรู้ด้วยตัวเอง จากสังคมที่เป็นชีวิตจริง จนกระทั่งสามารถสร้างสรรค์ นวนิยายที่มีคุณค่า ได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว ให้นิสิต นักศึกษาเรียนรู้จาก "มหาวิทยาลัยชีวิต" ความรู้กับการศึกษาในสถาบัน เพื่อให้เป็นคนที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (เดชะ ปัญญาชัย 2496 : 153 คัดบทความที่บันทึกว่า

. . . ตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้คือ กอร์กี้ อมตะประพันธ์ที่ตลอดชีวิตได้รับความยากลำบากยากแค้นแสนสาหัส เขาไม่เคยรับการศึกษามหาวิทยาลัย . . . เขาเคยเข้าเรียนโรงเรียนประถมศึกษาเพียง 5 เดือนเท่านั้น . . . เขาทำงานทุกอย่างตั้งแต่เด็กหัดทำรองเท้า ลูกน้องช่างปั้นรูปพรรณ ผู้ช่วยคนครัว . . . คนสวน กรรมกรท่าเรือ . . . เวลาว่างก็ศึกษาหนังสืออย่างจริงจัง . . . เขาพบชีวิตจริง ๆ ทำให้เขาเข้าใจชัดเจนชีวิตสามารถถ่ายทอดเป็นบทประพันธ์ . . . ทำให้เห็นภาพชีวิตที่เสมือนประสบด้วยตัวเอง . . . จะเป็นการดียิ่ง ถ้าหากเรากลับมาหาวิทยาลัย . . . จะหันมาสนใจ และศึกษาชีวิตจริง ๆ ประกอบไปด้วยมากยิ่งขึ้น (2496 : 152-153)

การแสดงความคิดใหม่และความประทับใจจากงานเขียนต่าง ๆ มีอิทธิพลผลักดันให้นิสิตนักศึกษาตั้งคำถามและให้คุณค่าของบทบาทของตนเองในทศวรรษใหม่ เรียกร้องให้สนใจและรับผิดชอบสังคม ซึ่งหมายถึงประชาชนผู้ยากจน และสังคมชนบทที่ด้อยโอกาสในการพัฒนามากยิ่งขึ้น

ข) หนังสือพิมพ์กับแนวคิดสังคมนิยม

ในกลุ่มนักหนังสือพิมพ์นั้น มีหนังสือพิมพ์และนิตยสารหลาย ๆ ฉบับที่เป็นแหล่งเสนอและแลกเปลี่ยนทางปัญญา เช่น หนังสือ บวงชน การเมือง มหาชน และอักษรสาส์น ในยุคแรก ซึ่งการเคลื่อนไหวดังกล่าวได้ส่งผล ให้มีการพิมพ์หนังสือทฤษฎีทางการเมืองที่ก้าวหน้าและวรรณกรรมการเมืองที่นำความคิดสังคมนิยมชนชั้นกรมาชีพมา วิเคราะห์สภาพสังคม และการเมืองไทย เช่น หนังสือ แคบปีคอลิส ของสุภา ศิริमानนท์ ไทยถึงเมืองขึ้น กิ่งกักตึกา ของ อรัญ พรหมชมพูและชีวทัศน์ ของประเสริฐ ทรัพย์สุนทร เป็นต้น ส่วนในยุคหลัง หนังสือมีบทบาททางด้านความคิด ก็มี เคลิเมส์ สารเสรี ข่าวภาพ สยามสมัย ชัยมิตร เป็นต้น ถึงแม้จะมีหนังสือที่เสนอแนวความคิดและวรรณกรรมก้าวหน้าเป็นจำนวนมาก แต่หนังสืออักษรสาส์นซึ่งมีสุภา ศิริमानนท์ ผู้กำหนดบทบาทตัวเองว่าเป็นเพียง student of Marxism (สุภา ศิริमानนท์ 2524 : 166) เป็นบรรณาธิการ เป็นหนังสือที่มีบทบาทเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลาย ในฐานะที่เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ทางการเมือง (สุภา 2492 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์ 2527 : 14) และเมื่อสภาพทางการเมืองที่ปัญญาชนมองเห็นความล้มเหลวทางการเมืองปกครองอันเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงในปีพ.ศ. 2475 ประสานกับความสำเร็จในการปฏิวัติแนวทางสังคมนิยมของประเทศจีน ทำให้อักษรสาส์นเป็นแหล่งระดมความคิดทางสังคมนิยมอย่างแข็งขัน ซื่ออภิปรายปัญหาต่าง ๆ มุ่งไปที่ปรัชญาและทฤษฎีมาร์กซิสต์เป็นสำคัญ (2527 : 14)

ในกลุ่มนิสิตศึกษานั้น บางคนมีความชื่นชอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะนักหนังสือพิมพ์ที่มีอุดมคติ มีความเป็นอิสระ และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งแสดงถึงความชื่นชมต่อนักหนังสือพิมพ์ ที่มีบทบาทต่อสังคม และมีการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงนั้น ดังนั้นนิสิตนักศึกษาได้บันทึกเอาไว้ว่า

. . . บุคลิกของนักหนังสือพิมพ์ก็คือ ความเคียดแค้นเกี่ยวกับกายาที่ผอมโซ เขาไม่มีเงินเป็นก้อนหลังไหลมาจากประชาชน แต่เขาได้รับมอบความไว้วางใจ และศรัทธาจากเขา ซึ่งก็เป็นกำลังใจที่ดีที่สุด . . . หนังสือพิมพ์คือกระจกที่สะท้อนสภาวะของชนส่วนใหญ่ให้ปรากฏขึ้นมา เสียงของหนังสือพิมพ์ ก็คือมติ หรือความเห็นของประชาชนผู้ควรมีสติเสียงในการปกครอง . . . และยิ่งกว่านั้นยังเป็นสถาบันที่สามารถถล่มเกลารประชาชนได้ดีที่สุดอีกด้วย . . . (ธรรมศาสตร์สโมสรมหาวิทยาลัย 2497 : 96)

นอกจากนี้ อิทธิพลจากแนวความคิดที่ปรากฏในบทความตำราส่งผลต่อความคิดของนิสิตนักศึกษาไม่น้อย ความคิดสังคมนิยม เริ่มปรากฏทั้งในส่วนบุคคลและเป็นกลุ่ม ในเฉพาะบุคคลนั้น จิตรเป็นตัวแทนของนิสิตนักศึกษาที่รับเอาความคิดแนวทางนี้อย่างชัดเจนที่สุด

จิตรมีความสนใจและติดตามแนวความคิดทางการเมือง นับตั้งแต่เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย เขาอ่านและติดตามหนังสือ อักษรศาสตร์ จนกระทั่งมีเก็บไว้ในครอบครองเกือบครบชุด (มิตร 2519 : 20) บทความจากหนังสืออักษรศาสตร์ เป็นพื้นฐานทางความคิดที่สำคัญที่ทำให้เขาก้าวไปศึกษาหนังสือทางวิชาการอื่น ๆ เช่น แคปิตลลิสม์ และหนังสือไทยกิ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา จนกระทั่งได้ศึกษาค้นคว้าแถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ ของมาร์กซ์-เอนเกลส์ สรรพนิพนธ์ของเหมาเจ๋อตุง และปัญหาลัทธิเลนิน (เสถียร 2525 : 472) ผลจากการศึกษาค้นคว้าทำให้เขาสามารถใช้ความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์แบบวัตถุนิยมเชิงประวัติศาสตร์ (เสนห์ จามริก อ้างถึงใน เสถียร 2525 : 474) ซึ่งก็คือแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (2525 : 474) ในการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการจำนวนมาก และผลงานหลายชิ้นแสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลของการเคลื่อนไหวทางความคิดขณะนั้น และได้พัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง

ส่วนกลุ่มศึกษาที่ปรากฏเป็นครั้งแรกในยุคนั้น นับได้ว่าเป็นกระบวนการเผยแพร่แนวความคิดทางสังคมนิยมอย่างเป็นระบบ เป็นการดำเนินงานอย่างลับ ๆ อันเนื่องมาจากการประกาศใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์อีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2495 กลุ่มศึกษาแนวความคิดพื้นฐานที่เป็นทฤษฎีทางการเมือง และการวิเคราะห์สภาพสังคมและการเมืองของไทยนี้ มีความพยายามที่จะเข้าไปเคลื่อนไหวในกลุ่มนิสิตนักศึกษา แต่ก็เน้นเพียงการดำเนินการในชั้นเริ่มต้น ไม่มีบทบาททางการเมืองที่ชัดเจน และกิจกรรมในการต่อต้านรัฐบาล หรือการโจมตีระบอบการปกครองก็ไม่ปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหวอย่างเป็นทางการ

ขบวนการ และภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2501 การเปลี่ยนแปลงแนวคิดสังคมนิยมก็หยุดชงักและหายเงียบไปเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้แล้วยังมีกิจกรรมที่นิสิตนักศึกษา ร่วมกับกลุ่มพลังอื่น ๆ ที่ปรากฏชัดมากที่สุดก็คือ การรณรงค์ เรื่องสันติภาพและต่อต้านการส่งทหารไปช่วยรบในสงครามเกาหลี นอกจากนี้จะเคลื่อนไหวร่วมกับขบวนการทางสังคมนิยมในประเทศแล้วยังร่วมกับ กลุ่มพลังภายนอกประเทศอีกด้วย การเคลื่อนไหวครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่มุ่งโจมตีนโยบายของรัฐโดยตรง แต่สภาพทางสังคมและบรรยากาศทางการเมืองช่วงนั้น (พ.ศ. 2493-2494) ก็เอื้ออำนวยต่อการเคลื่อนไหวพอสมควรรัฐบาลก็เปิดโอกาสให้ได้แสดงออกทางการเมืองบ้างในบางช่วงเวลา และถึงแม้จะเป็นการเคลื่อนไหวคัดค้านนโยบายการส่งทหารไปรบในสงครามเกาหลี แต่นิสิตนักศึกษา ก็ให้เหตุผลการคัดค้านเชื่อมโยงกับการศึกษาว่า ในสภาวะของสงคราม การศึกษาจะไม่สามารถพัฒนาและขยายตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับการที่ประเทศเพิ่งจะผ่านพ้นจากสภาพของสงคราม ทำให้นิสิตนักศึกษาเข้าไปเคลื่อนไหวในประเด็นนี้อาจจริงเอาจริง

การเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม ทั้งกลุ่มวรรณกรรมและนักหนังสือพิมพ์ จึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาแนวความคิดของนิสิตนักศึกษา ซึ่งได้แสดงออกทั้งการเขียนและการปฏิบัติ เพื่อผลักดันให้ความคิดใหม่ปรากฏเป็นจริง

2. ปัจจัยทางการปกครอง

ภายหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยึดอำนาจจากนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2490 ได้ทำให้เกิดความหวาดกลัวและหวั่นวิตกในกลุ่มนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่บรรยากาศในมหาวิทยาลัยเต็มไปด้วยความสับสน ความไว้วางใจต่อบุคคล หรือสถานการณ์มีน้อยมาก (ประจวบ อัมพะเสวต 2527 : 396) นักศึกษาที่อยู่ต่างจังหวัดถูกสั่งให้จับตามอง ช่มชู้คุกคามจนกลัวลานไปตาม ๆ กัน ไม่มีใครกล้าแสดงตัว (จารุมุคต์ เรื่องสุวรรณ 2527 : 583) นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความรู้สึกว่าคุณผู้มั่งมีอำนาจรังแก เขี่ยขย่ำกักกัน และพยายามจะล้มล้างสถาบันนักศึกษาจึงได้เคลื่อนไหวในลักษณะของการใช้พลังกลุ่ม เรียกร้อง หรือประท้วงการปฏิบัติ โดยไม่ถูกต้อง หลายต่อหลายครั้ง การเคลื่อนไหวดังกล่าวทำให้รัฐบาลเริ่มตระหนก และหวั่นเกรงในพลังของนิสิตนักศึกษา และให้พยายามเข้าไปมีบทบาทในการติดตามพลัง นิสิตนักศึกษา

อย่างใกล้ชิดทั้งภายในและภายนอกสถาบัน

ภายในสถาบันนั้นรัฐบาลได้เริ่มเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง การบริหารมหาวิทยาลัย เปลี่ยนแปลงตัวผู้บริหาร ซึ่งทำให้นิสิตนักศึกษาเริ่มมองว่ารัฐบาลส่งคนมาควบคุม และเกิดความรู้สึกอยู่ฝ่ายตรงกันข้ามกับผู้บริหาร (ประจวบ 2527 : 396) แต่ถึงแม้จะมีความรู้สึกที่หวาดระแวงต่อผู้บริหาร นิสิตนักศึกษาก็ยังคงมีกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และโดยส่วนตัวของผู้บริหารก็ยังคงรับฟังและสนใจติดตามความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือการเรียนการสอน ถึงแม้ว่าการเสนอความคิดเห็นดังกล่าวเป็นไปด้วยถ้อยคำรุนแรง หรือเป็นบัตรสนเท่ห์ ที่ตีค้ประกาศกันทั่วไป แต่ผู้บริหารก็มีใจหนักแน่นรับฟังและพยายามชี้แจงค้ทั้งประจวบ อัมพะเสวต ได้บันทึกเหตุการณ์ช่วงนี้เอาไว้ว่า

. . . มีบัตรสนเท่ห์ฉบับหนึ่งเขียนว่า "ผมเป็นนักศึกษาต่างจังหวัด อยากจะบอกคุณประเสริฐว่า การสอบแบบนี้ อย่าว่าแต่คุณประเสริฐเลย พ่อคุณประเสริฐก็สอบไม่ได้"

อาจารย์คุณประเสริฐ ผู้มาตรา บันทึกตอบโต้บัตรสนเท่ห์ฉบับนี้ว่า "พ่อของข้าพเจ้าไม่ได้เรียนมหาวิทยาลัย จึงไม่มีโอกาสสอบวิธีนี้หรือวิธีไหน นักศึกษามหาวิทยาลัยจะต้องศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจ ไม่ใช่ท่องจำ ถ้าเรียนด้วยท่องจำ แม้พ่อของท่านก็ย่อมสอบไม่ได้"

บัตรสนเท่ห์อีกฉบับหนึ่ง ใช้ถ้อยคำรุนแรงว่า "ก่อนเที่ยงวันนี้มึงต้องตาย" อาจารย์คุณประเสริฐได้บันทึกต่อท้ายบัตรสนเท่ห์ฉบับนี้อย่างเหยยหยันว่า "เวลานี้ม่ายโมงแล้ว" ลงชื่อคุณประเสริฐ ผู้มาตรา

ความขัดแย้งระหว่างนิสิตนักศึกษากับผู้บริหารในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการภายในมหาวิทยาลัยจึงมีน้อย แต่ผู้บริหารจะเอาจริงเอาจัง และจัดการค่อนข้างเด็ดขาดกับนิสิตนักศึกษาที่ เคลื่อนไหวในลักษณะต่อต้านหรือโจมตีรัฐบาล ดังที่ผู้รักษาการณั้ผู้ประสานการของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองสั่งสอบสวนและทั้ถามนักศึกษา 9 คน เข้าบริเวณมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย นายอาทร พุทธิสมบุญณ์ นายทวีป วรคิลก นายประจวบ อัมพะเสวต นายปริญญา ลีละสร นายมารุต บุญนาค นายไวฑูรย์ สิ้นสุวนิช นายลี้วละล่อง บุญนาค นายอารีย์ อิมสมมติ และนายพรชัย แสงซัด ผลของการสอบสวนมหาวิทยาลัยสั่งลบชื่อบั้ นักศึกษาจำนวน 5 คนจากนักศึกษาค้ทั้ง 9 คน ออกจากการเป็นนักศึกษา (ประจวบ 2527 : 404-407) ด้วยช้อกล่าวหาว่า มุขงนักศึกษาค้ให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล (ชาญวิทย์ 2527 : 190) ในปี พ.ศ. 2494 และที่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2496 ก็สั่งพักการเรียนของจิตร ภูมิศักดิ์ ในข้อหา
 ข้อก่อนโยบายของรัฐบาล และเลื่อมใสลัทธิคอมมิวนิสต์

ส่วนภายนอกมหาวิทยาลัยนั้น รัฐบาลได้ติดตามการเคลื่อนไหวกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้ง
 นิสิตนักศึกษาถึง 2 ครั้ง คือ การจับกุมในปี พ.ศ. 2495 ที่เรียกกันว่า "กบฏสันติภาพ"
 ได้จับกumnักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปทั้งหมด 9 คน คือ นายมารุต บุนนาค นายเฉลียว
 พิศลบุตร นางสาวสมบัติ สุวรรณชีพ นายสัมพันธ์ พึ่งประสิทธิ์ นายประจวบ อัมพะเสวต
 นายชาญ แก้วอุไร นายพรชัย แสงซัง นายประเสริฐ สมรรถจันทร์ นายสุวิทย์ เผลิมชิต
 นายนเรศ นโรปกรณ์ อารีย์ อิมสมบัติ คมกริช วัฒนเสถียร และชัยชาญ เพ็ญวาท
 (สุวิทย์ 2527 : 416) และในปี พ.ศ. 2501 ภายหลังกองการของจอมพลสฤษดิ์
 ธนะรัชต์ ก็ได้มีการจับกุม บรรดานักการเมือง นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ และนักศึกษา
 จำนวนหลายร้อยคน . . . (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ 2517 : 20)

การใช้อำนาจของรัฐบาลในการรื้อถอนสิทธิเสรีภาพดังกล่าว นิสิตนักศึกษาเห็นว่า
 ไม่ถูกต้องชอบธรรม ได้รับความต่อต้าน เรียกร้องจากนิสิตนักศึกษา แต่เมื่อรัฐบาลจับกุมและ
 คุกขังผู้นำนิสิตนักศึกษา ไม่ปรากฏว่า มีการต่อต้านหรือเรียกร้อง อาจจะด้วยเพราะความ
 แกร่งกล้าอำนาจของรัฐ และอีกด้านหนึ่งก็คือ การที่นิสิตนักศึกษายังไม่สามารถขยายการดำเนิน
 งานและจัดตั้งองค์กรไปอย่างกว้างขวางและเข้มแข็ง การที่บทบาทในการนำของนิสิตนักศึกษา
 รวมกันอยู่อย่างค่อนข้างจำกัด ทำให้พลังของนิสิตนักศึกษาถูกทำลายลงได้ง่าย และปรากฏว่า
 ภายหลังกองการจับกumnิสิตนักศึกษาที่มีบทบาทในการนำการเคลื่อนไหว ซึ่งเกาะกลุ่มกันอยู่ใน
 คณะกรรมการนักศึกษา บทบาทของนิสิตนักศึกษาก็ซบเซาและหายเงิบไปเป็นเวลานาน

ปี พ.ศ. 2501-2506 : ยุคมีคครั้งแรกของนิสิตนักศึกษาไทย

นับตั้งแต่รัฐประหารในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา ประเทศไทยก็ตกอยู่
 ภายใต้การปกครองของรัฐบาลเผด็จการเป็นเวลานานกว่าสิบปี และถึงแม้ว่าจะมีการปราบ
 ปราบและจับกุมบุคคลที่มีบทบาทก้าวหน้าทางสังคมและการเมือง ตลอดจนนิสิตนักศึกษาเป็น
 จำนวนมาก จนทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ซบเซาและผันแปรไปจากเดิม แต่ก็ยังมีกิจกรรมทาง
 สังคมของนิสิตนักศึกษาปรากฏให้เห็นอยู่บ้างในช่วงต้น ๆ ของยุคสมัยนี้ สำหรับกิจกรรมทาง
 วิชาการก็ค่อนข้างเงิบเหงา นิสิตนักศึกษาให้ความสนใจงานบันเทิงและกีฬาเป็นส่วนมาก

จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคมีครั้งแรกของนิสิตนักศึกษาไทย ทั้งจะศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ก. กิจกรรมทางสังคมในช่วงแรก

การดำเนินงานของกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในช่วงแรกนี้ นิสิตนักศึกษายังดำเนินการด้วยตนเองโดยอิสระ ตัวแทนของนิสิตนักศึกษาที่จะเข้าไปดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการ นิสิตนักศึกษายังต้องผ่านการเลือกตั้งจากนิสิตนักศึกษาโดยตรง มีการปราศรัยแถลงนโยบาย และคิดโปรสเตอร์หาเสียงกันเป็นทีม " . . . นโยบายที่กล่าวกันมักเป็นนัยหาใกล้ตัวที่พวกเรา กำลังประสบอยู่ เช่น ที่นั่งเรียนไม่พอ ขาดแคลนตำรา . . . บางคนพูดถึงสิทธิเสรีภาพ และประชาธิปไตย" (ชวน หลีกภัย 2527 : 430) และนอกจากนี้ก็ยังมีอาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ที่มองเห็นประโยชน์จากการเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาได้ฝึกฝนตนเองทางการเมือง ก็สนับสนุนให้ตั้งสโมสรการเมืองขึ้นในมหาวิทยาลัย เพื่อจะได้เป็นกำลังแก่ชาติในอนาคต ไม่พลาดผิดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือเป็นเจ้าของที่ริษยาโดยปราศจากเหตุผล อภิปราย เลอะเทอะไม่เข้าเรื่องไม่เป็นสุภาพชน (พระยาศรราชภัฏพิพัฒน์ 2502 : 133)

ทางด้านกิจกรรมทางสังคมของนิสิตนักศึกษานั้น กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาได้มีขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2502 ค่ายอาสาฯ ขณะนั้นมีทั้งนิสิตนักศึกษาต่างสถาบัน และนิสิตนักศึกษาในสถาบันเดียวกันและกิจกรรมภายในค่ายอาสาฯ ก็แตกต่างกันออกไป ดังเช่น นิสิตนักศึกษาจาก 5 มหาวิทยาลัยจะเดินทางไปศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบท ในระหว่างวันที่ 1-15 เมษายน พ.ศ. 2502 ดังจดหมายของปลัดกระทรวงมหาดไทย ที่ 5034/2502 ลงวันที่ 24 มีนาคม 2502 ได้แจ้งขอความร่วมมือไปยังเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

. . . นิสิตนักศึกษาทั้ง 5 มหาวิทยาลัยจะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องกินอยู่ สุขภาพ และอนามัย การอาชีพและรายได้ การสังคม การศึกษา ศิลปประเพณี และการใช้เวลาว่าง ในท้องที่จังหวัดนี้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ประการใด ควรมีการปรับปรุง ส่งเสริมหรือไม่อย่างไร โดยจะออกไปศึกษาและติดต่อกับชาวบ้านโดยตรง . . .

นิสิตนักศึกษาที่เป็นผู้นำแต่ละจังหวัด คือ นายระพีพงษ์ ชูวะคำ จังหวัดแพร่ นายบุญถิ่น แก้วกล้า จังหวัดอุดรธานี นายปรีชา กุ่มเกษ จังหวัดจันทบุรี นายวิระชาติ วรทวีพย์ จังหวัดนครสวรรค์ และนางสาววรรณี นันทรัตน์ จังหวัดปัตตานี (ปลัดกระทรวงมหาดไทย, จดหมายถึงผู้ว่าราชการจังหวัด)

นอกจากจะขอให้อำนวยความสะดวกแล้ว ในจดหมายดังกล่าวได้ระบุให้เจ้าหน้าที่ติดตามสอดส่องให้กิจการได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ แล้วรายงานให้กระทรวงมหาดไทยทราบด้วย (จกน. ๒)

สำหรับค่ายอาสาพัฒนาของสถาบันต่าง ๆ นั้น เป็นกิจกรรมที่ออกไปพัฒนาท้องถิ่นโดยตรง โดยร่วมมือกับชาวบ้านเพื่อก่อสร้างถาวรวัตถุและปรับปรุงสภาพภายในหมู่บ้านให้ดีขึ้น ก่อนที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่ จะมีการจัดอบรมในภาคทฤษฎี ทั้งทางวิชาการของการพัฒนาท้องถิ่นและขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนั้นโดยตรง กรรมการค่ายประกอบด้วย ผู้อำนวยการ เลขานุการ พยาบาล พ่อบ้านสุขาภิบาล งานด้านบันเทิง-กีฬา สโมสร ประชาสัมพันธ์และโขนนาทหนังสื่อพิมพ์ แต่ละแผนกมีประธานและผู้ร่วมงานซึ่งผลัดเปลี่ยนกันกระทำหน้าที่ทุกวัน โดยมีคีย์หลักว่า "มิใช่ไปทำงานให้กับชาวบ้าน แต่ไปทำงานร่วมกับชาวบ้าน ดังนั้นความคิดที่จะทำอะไรนั้น ควรมาจากชาวบ้าน" (ประสพ สุจริตฉันท์ 2502 : 149-153)

กลุ่มนักศึกษาอาสาสมัครทำงานเพื่อสังคมแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งในปี พ.ศ. 2502 ได้จัดค่ายอาสาพัฒนาถึง 4 แห่งในช่วงเวลาเดียวกัน คือที่ หมู่บ้านคอบมม อำเภอมะนัง จังหวัดขอนแก่น หมู่บ้านพลวง อำเภอปราสาทบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ อำเภอคำชะอี จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดระยอง (2502 : 153-154) และต่อมานิสิตนักศึกษาได้เสนอขอความสนับสนุนจากกระทรวงมหาดไทยเพื่อก่อตั้งเป็นโครงการ นักศึกษาอาสาสมัคร เพื่อสังคม ทำหน้าที่ในการพัฒนากิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาโดยถาวรต่อไป (2502 : 155)

กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับสังคมที่เผชิญในยุคสมัยที่นิสิตนักศึกษาไม่มีอิสระเท่าที่ควร รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีก็ด้วยหวังจะให้ นิสิตนักศึกษาเป็นตัวแทนของรัฐบาลในการออกไปพัฒนาท้องถิ่น นิสิตนักศึกษาเองก็ภาคภูมิใจที่ได้เสียสละเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากจน เวลานั้นนิสิตนักศึกษายังไม่มีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ความสอดคล้องต้องกันดังกล่าว ทำให้กิจกรรมด้านนี้ดำเนินไปได้ด้วยดีเสมอ

ข. ลักษณะการเคลื่อนไหวและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

นิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยในบรรยากาศของการปฏิวัตินั้น เป็นบุคคลที่ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และแสวงหาอย่างแท้จริง เพราะจะถูกควบคุมและจำกัดสิทธิเสรีภาพหลายประการ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2501-2506 ซึ่งรัฐบาลใช้อำนาจเด็ดขาดเบ็ดเสร็จปราบปรามกลุ่มพลังก้าวหน้าและนิสิตนักศึกษาจำนวนหนึ่ง ความหวาดเกรงต่ออำนาจนั้นมีมากจนกล่าวกันว่า "สันติบาลจะปลอมตัวเข้ามาลี้บว่านักศึกษาคนไหนหัวรุนแรง" (ชวาน 2527 : 431) ในที่สุดนิสิตนักศึกษาก็ต้องสงบเงียบและระมัดระวังตัว กิจกรรมของนิสิตนักศึกษาผันแปรไปสู่การเล่นละคร เขียนบทกวี หรือเข้าร่วมชุมนุมออลประเทศไทยที่ใหญ่ที่อยุธยา บรรยากาศที่ขมขื่นและสนุกสนานในมหาวิทยาลัยนี้ เรียกกันว่า เป็นยุคสายลมและแสงแดด (ชาญวิทย์ 2526 : 38) แต่ก็มีนิสิตนักศึกษาที่สนใจปัญหาส่วนรวมบางคนก็พยายามจะแสดงออกด้วยวิถีทางต่าง ๆ เช่นการวิพากษ์วิจารณ์ผ่านทางข้อเขียน หรือการแสดงละครล้อการเมืองที่ตัวผู้มีอำนาจในบ้านเมืองเป็นส่วนหนึ่งของตัวละครด้วย (ชวาน 2527 : 432) แต่กิจกรรมที่เด่นและเป็นลักษณะของการรวมพลังซึ่งปรากฏเพียงครั้งเดียว ก็คือการเดินขบวน เรียกร้องอธิปไตยเหนือเขาพระวิหาร ซึ่งกำลังมีคดีฟ้องร้องกันที่ศาลโลก เมื่อปี พ.ศ. 2506 (คำร้อง 2527 : 204) แต่การเคลื่อนไหวครั้งนี้เป็นการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสำนักที่รับผิดชอบของนิสิตนักศึกษาอย่างแท้จริง

การที่นิสิตนักศึกษาไม่ค่อยมีบทบาททางสังคมและการเมืองโดยชัดเจนนี้ ก็เนื่องจากปัจจัยทางสังคมและบรรยากาศในมหาวิทยาลัยหลายประการ ซึ่งล้วนแต่จำกัดการเติบโตทางปัญญาและสร้างคุณลักษณะที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการศึกษามหาวิทยาลัยอย่างแท้จริง

ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้แยกศึกษาเป็นปัจจัยภายในและภายนอกสถาบัน ดังนี้

1. ปัจจัยภายในสถาบัน

ในอดีตที่ผ่านมา นิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยจะสัมพันธ์กับสังคมค่อนข้างใกล้ชิดประการหนึ่งนั้น เนื่องจากระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดโอกาสให้เข้าเรียนโดยไม่จำกัดจำนวน แต่สามารถจะเรียนและทำงานไปด้วยได้ ซึ่งเปิดโอกาสให้คนที่ฐานะยากจนมีโอกาสเข้าศึกษาและไต่เต้าทางสังคม แต่แล้วในปี พ.ศ. 2502 ได้มีการ

ปรับปรุงค่าเล่าเรียนจากปีละ 40 บาท เป็น 400 บาทและในปี พ.ศ. 2503 ได้ยกเลิกระบบตลาดวิชา (ชว.น 2527 : 432) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้ตัดโอกาสคนยากจนแทบสิ้นเชิง นิสิตนักศึกษารุ่นใหม่จึงเป็นลูกหลานจากกลุ่มคนระดับปานกลางในสังคม ที่มีเงินพอเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษา และดำรงชีวิตในสังคมมหาวิทยาลัย และผ่านการสอบแข่งขันเข้ามาได้ โดยต้องเข้ามาศึกษาเล่าเรียนเต็มเวลา ทำให้ นิสิตนักศึกษาห่างเหินจากสภาพทางสังคม และการรับรู้จากประสบการณ์ในการทำงาน และจากการที่พวกเขาเป็นคนชั้นกลางที่เติบโตขึ้น จากการเร่งรัดพัฒนาประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและระบบค่านิยมบางประการ เช่น ความทะเยอทะยานอยากโตโต้ว เพื่อความมีหน้ามีตาในวงสังคมชั้นสูง (สมชาย สุวรรณศรี 2526 : 109) และการศึกษาก็เป็นหนทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ได้เลื่อนฐานะทางสังคมได้อย่างดี

จากระบบการคัดเลือกที่เลือกคนออกจากกลุ่มคนหมู่มาก และจากสถานภาพทางสังคม และการแข่งขันเพื่อชีวิตของแต่ละบุคคล พวกเขาจึงสนใจที่ศึกษาหาความรู้ในมหาวิทยาลัย มากกว่าที่จะรับรู้ความเป็นไปของสังคม ในยุคสมัยนี้จึงมีการแข่งขันเพื่อจูงที่นั่งเรียนตั้งแต่ที่ 4 ที่ 5 (ชว.น 2527 : 432) และบางครั้งก็มีการทะเลาะวิวาท แย่งชิงเก้าอี้ที่นั่งเรียน จนนักศึกษาผู้หนึ่งชกปิ่นมากัดแกว่งในท้องเรียน (คำร้อง 2527 : 201) หรือในการทะเลาะของคณะกรรมการสโมสรขณะที่มหาวิทยาลัยยังยินยอมให้มีการเลือกตั้ง ก็มักจะโฆษณาโหมบายที่จะแก้ไขปัญหาการขาดแคลนตำรา และปัญหาที่นั่งเรียน (2527 : 431) จึงอาจกล่าวได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้พวกเขาสนใจแต่เรื่องใกล้ตัว และผลประโยชน์เฉพาะตน จนกระทั่งไม่มีเวลาที่สนใจสภาพแวดล้อมภายนอกมากนัก

ทางด้านผู้บริหารนั้น อาจเนื่องจากบทบาทของนิสิตนักศึกษา ทั้งทางสังคมและการเมืองที่เป็นมาในอดีต ดังนั้นเพื่อป้องกันการใช้พลังในการต่อรองหรือเรียกร้องทางการเมือง จึงได้มีการควบคุมนิสิตนักศึกษาอย่างเข้มงวด การควบคุมดังกล่าว เกิดขึ้นทั้งในส่วนของรัฐบาลและทางผู้บริหารมหาวิทยาลัย

ทางด้านรัฐบาลนั้นได้ส่งผู้บริหารระดับสูงมาดำรงตำแหน่งสำคัญในมหาวิทยาลัย คือ ให้จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2503-2506 และในช่วงเวลาเดียวกัน จอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วย และได้แก้ไขระเบียบเกี่ยวกับสโมสรหรือองค์การของนิสิตนักศึกษาเสียใหม่ ให้การดำเนินงานของสโมสรอยู่ในความควบคุมของอธิการบดี โดยมีอาจารย์เข้ามาบริหารงานใน

ตำแหน่งประธานสโมสร หรือประธานแผนกต่าง ๆ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มพห : มปน) โดยมีนิสิตนักศึกษาเป็นผู้ช่วยเท่านั้น ทำให้กิจกรรมของนิสิตนักศึกษาไม่มีอิสระเท่าที่ควร จนกระทั่งมีการแก้ไขในปี พ.ศ. 2506 กิจกรรมต่าง ๆ ที่สโมสรจัดขึ้นนั้น ก็เป็นกิจกรรม บันเทิงและกีฬาเป็นหลัก

ส่วนผู้บริหารมหาวิทยาลัยนั้น ก็เข้มงวดและจำกัดเสรีภาพของนิสิตนักศึกษามีใ้ น้อย ดังที่มีการลบชื่อนักศึกษา 6 คน ในปี พ.ศ. 2501 โทษฐานวิพากษ์วิจารณ์ข้อบังคับ เกี่ยวกับสโมสรนักศึกษา ฉบับ 2501 (คำร้อง 2527 : 201) และจากการที่นายสมัคร สุนทรเวช เขียนบทกลอนวิจารณ์ระบบการศึกษา ระบบตลาดวิชา ในหนังสือของคณะศิลป ศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2506 ก็เกือบจะถูกผู้บริหารลบชื่อออกจากการเป็นนักศึกษา (2527 : 205)

การควบคุมและจำกัดสิทธิ เสรีภาพของนิสิตนักศึกษานั้นได้ทำลายคุณค่าของระบบ การศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการปิดกั้นการแสวงหาความ จริงแล้ว ยังเป็นเงื่อนไขในการสร้างคุณลักษณะในการเกรงกลัวอำนาจ ซึ่งจะก่อให้เกิด ความไม่เป็นไทแก่ตัวเอง และเป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ในวงวิชาการ อันเป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่มีต่อสังคม

2. ปัจจัยภายนอกสถาบัน

สภาพทางสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ทั้งนี้ก็เพราะรัฐบาลมีนโยบาย ที่จะสร้างประเทศให้ "ทันสมัยและพัฒนา" กับการสร้างฐานที่มั่นทางทหารเพื่อต่อต้าน คอมมิวนิสต์ (ปีเตอร์ เอฟ เมลล์ 2523 : 60) มีการก่อสร้างถนน การชลประทาน การสื่อสารคมนาคมและการไฟฟ้า ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อจูงใจให้มีการลงทุนภายในประเทศ อันจะช่วยให้รายได้ประชาชนเพิ่มขึ้น (สุธี ประศาสน์เศรษฐ 2525 : 37) ขยายการศึกษาทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคทั่วประเทศ โดยเฉพาะการศึกษา ระดับอุดมศึกษา และในเวลาเดียวกันก็ปราบปรามนิสิตนักศึกษา ประชาชนที่มีแนวคิดแตกต่าง ไปจากรัฐบาลด้วยความรุนแรง โดยใช้อำนาจตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 17 สั่งหาร กวาดล้างและจับกุมผู้คนในประเทศจำนวนมาก และจำกัดสิทธิและเสรีภาพในการเสนอข่าว ทางหนังสือพิมพ์และข้อเขียนทางวรรณกรรมต่าง ๆ นักหนังสือพิมพ์อาวุโส กล่าวว่า

“ . . . เสรีภาพของบุคคลจำนวนหนึ่งได้ถูกตัดอย่างสิ้นเชิงและเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ เช่นกัน ที่หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยถูกสั่งปิดพร้อมกันมากที่สุด . . . ” (สว่าง ลานเหลือ 2515 : 599) ชาวที่ปรากฏในวงการหนังสือพิมพ์และวรรณกรรมจึงเป็นย่าวาชาฎากรรม ชาวสังคมชุมชน และเรื่องรักโศก กระจุกกระจิม เป็นเรื่องเร้าอารมณ์แต่ไม่เร้าสมอง (นิตยา มาศวิสุทธ อ้างถึงในเสถียร 2525 : 353) มีประกาศ คำสั่ง ให้นำหนังสือบางเล่มเป็นหนังสือ “ต้องห้าม” การมีอยู่ในครอบครองเป็นความผิดตามกฎหมาย (2523 : 348) ขณะที่จะมีการทางปัญญาถูกจำกัดการเติบโต แต่วงการทหารและตำรวจได้รับการสนับสนุนให้ฝึกฝนเพิ่มขีดความสามารถในการปราบปรามมากยิ่งขึ้น และโดยเหตุผลทางการเมือง เนื่องจากประเทศไทยเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในภูมิภาคอินโดจีน จึงถูกใช้เป็นที่ตั้งฐานทัพอากาศที่มีความสำคัญมากอีกแห่งหนึ่ง (เควิด เอลเลียต 2523 : 30-32) การเข้ามาของทหารอเมริกันจำนวนมากได้ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในยุคต่อมาอย่างยิ่ง

ในอดีตนั้นบทบาทของนิสิตนักศึกษาได้ เรียนรู้และสะสมประสบการณ์ผ่านทางกลุ่ม ก้าวหน้าในสังคมมิใช่ในวัย มีการเคลื่อนไหวที่เกือบทุนและสัมพันธ์กันพอสมควร แต่ในยุคนี้ การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ทางปัญญา และแนวคิดใหม่ ๆ ถูกจำกัด เพราะไม่มีใคร กลุ่มใดเคลื่อนไหวทางการเมือง และหนังสือซึ่งเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร และแลกเปลี่ยนความรู้ต่าง ๆ ของคนรุ่นก่อน ก็ไม่มีเหลือให้นิสิตนักศึกษารุ่นต่อมาได้ศึกษาเรียนรู้เลย แหล่งความรู้ส่วนใหญ่จึงได้มาจากการศึกษาในห้องเรียน ได้จากครูอาจารย์ซึ่งก็มีจำนวนไม่น้อยที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา นิสิตนักศึกษายุคใหม่ จึงถูกล้อมรอบด้วยอารยธรรมตะวันตกทั้งจากภายในสถาบันและสภาพสังคมภายนอก อันเนื่องมาจากการติดต่อช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดของประเทศสหรัฐอเมริกา

ด้วยความจำกัดของแหล่งทางปัญญา และการใช้อำนาจเผด็จการและมีอารยธรรมใหม่ ๆ เข้ามาในสังคมหล่อหลอมให้นิสิตนักศึกษาจำนวนมากกลายเป็นคนที่ทรูหรา ฟุ้งเฟ้อกับ ความไร้สาระ คั่นร่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและละเลยต่อปัญหาของสังคมและประเทศชาติ

สรุป

นับตั้งแต่การปรับปรุงโครงสร้างการบริหารการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร. 5) ประเทศไทยก็ก้าวเข้าสู่สังคมแบบใหม่ ที่ต้องการกำลังคนเข้ารับราชการในหน่วยงานต่าง ๆ จำนวนมาก มหาวิทยาลัยจึงก่อตั้งขึ้นโดยวัตถุประสงค์เบื้องต้นในการผลิตคนให้กับระบบราชการ นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียวในยุคแรก มีจำนวนน้อยและมาจากครอบครัวที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นกลุ่มชนระดับสูงเช่นเดียวกัน การเรียนการสอนเป็นการถ่ายทอดวิชาความรู้ตามความต้องการของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และศิษย์ มีความอบอุ่น เมตตา ท่วงโยและคอยช่วยเหลือ ว่ากล่าวตักเตือนด้วยความรัก เสมือนคนในครอบครัว ทางด้านกิจกรรมก็เปิดโอกาสให้นิสิตมีอิสระในการดำเนินงาน มีองค์กรที่เป็นตัวแทนของนิสิตนักศึกษา ซึ่งดำเนินการโดยนิสิต และด้วยบรรยากาศที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทย ความมีอิสระในการทำกิจกรรมในยุคสมัยของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และบทบาทของมหาวิทยาลัยที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมสมัยใหม่ที่ยังคงสงบเรียบร้อย ปัจจัยเหล่านี้เอื้ออำนวยให้นิสิตอยู่ในกรอบในระเบียบแบบแผน แต่เมื่อสภาพปัญหาต่าง ๆ เริ่มชัดเจน ก็มีนิสิตที่เป็นนักคิดบางคนได้เสนอความคิดในการแก้ไขปัญหามานานทางข้อเขียน หรือบทความ แต่ก็เป็นเรื่องบังเอิญบุคคล

เมื่อมีการปฏิวัติในปี พ.ศ. 2475 มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ก่อตั้งขึ้นเพื่อเผยแพร่ความคิดทางการเมือง การเปิดสอนระบบตลาดวิชา ทำให้คนที่ยากจนมีโอกาสเข้ามาเล่าเรียนและทำงานไปพร้อมกัน ซึ่งทำให้มีความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษากับกลุ่มคนภายนอก ได้ทำงานร่วมกัน และรับรู้ถึงความยากลำบากของกลุ่มชนระดับล่างของสังคม การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษายุคนี้ มีทั้งเพื่อผลประโยชน์ของสถาบัน เพื่อช่วยเหลือคนยากจนที่ประสบทุกข์ และเรียกร้องสันติภาพซึ่งเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มหลังอื่น ๆ กลุ่มที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวมีทั้งกลุ่มนำอย่างเป็นทางการและกลุ่มนำอย่างไม่เป็นทางการ กลุ่มที่เป็นทางการประกอบด้วย คณะกรรมการสโมสรนักศึกษา (นิสิต) และสหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งตกลงในหลักการร่วมกันในระหว่างผู้แทนนิสิตนักศึกษาสถาบันต่าง ๆ เมื่อ ปีพ.ศ. 2499 แต่เกิดการรัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2501 การก่อตั้งถูกยกเลิกไป แต่ก็มีบทบาทในการเคลื่อนไหวหลายครั้ง ส่วนกลุ่มนำที่ไม่เป็นทางการนั้น

ประกอบด้วย กลุ่มนักศึกษาระดับที่แสดงความคิดทางสังคมผ่านข้อเขียนต่าง ๆ และกลุ่มศึกษา ซึ่งก่อตั้งขึ้นอย่างลับ ๆ มีแนวความคิดไปทางด้านสังคมนิยม สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาก็คือ อิทธิพลจากการเคลื่อนไหวทั้งทางปัญญาและการปฏิบัติงานของกลุ่มนักศึกษาหนังสือพิมพ์ และวรรณกรรมยุคนั้น และจากการใช้อำนาจเผด็จการของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีอคติต่อนิสิตนักศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองที่มีนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้ประศาสน์การ ได้พยายามกระทำการทุกวิถีทางที่จะลดอิทธิพลของนายปรีดีลงจนกระทั่งนักศึกษามีความรู้สึกว่าได้รับความไม่เป็นธรรม จนมีการเคลื่อนไหว เรียกร้องให้ปฏิบัติต่อนิสิตนักศึกษาทุกมหาวิทยาลัยโดยเท่าเทียมกัน ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษาและอาจารย์นั้น ยังคงมีความคุ้นเคยใกล้ชิดกันเป็นอย่างดี ดังนั้นประเด็นการต่อต้านหรือการลงโทษอันเนื่องมาจากการภายในมหาวิทยาลัยจึงเกิดขึ้นน้อย ยกเว้นการลงโทษอันเนื่องมาจากการเมืองภายนอกมหาวิทยาลัย

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก่อการรัฐประหารสำเร็จ การใช้อำนาจเด็ดขาดเบ็ดเสร็จ ทำให้สามารถควบคุมนิสิตนักศึกษา และกลุ่มพลังต่าง ๆ ให้หยุดการเคลื่อนไหวโดยสิ้นเชิง โดยการส่งตัวแทนจากรัฐบาลเข้าไปดำรงตำแหน่งสำคัญในการบริหารมหาวิทยาลัย สั่งยกเลิกระเบียบการสโมสรนักศึกษา และให้อาจารย์เข้าดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ และประธานแผนกต่าง ๆ มีนิสิตนักศึกษาเป็นผู้ช่วย สั่งลงโทษนิสิตนักศึกษาที่แสดงความไม่พอใจวิพากษ์วิจารณ์ระบบการเรียนการสอน และระบบงานกิจกรรมอย่างรุนแรง ถึงขั้นลบชื่อออกจากการเป็นนิสิตนักศึกษา ความสัมพันธ์ภายในมหาวิทยาลัยก็ค่อนข้างห่างเหิน เนื่องจากมีนิสิตนักศึกษากันจำนวนมากขึ้น บรรยากาศภายในมหาวิทยาลัย เริ่มจะเป็นเรื่องของความบันเทิงที่สนุกสนาน แต่ก็ยังมีกิจกรรมที่มีสาระและเป็นทางออกให้กับนิสิตนักศึกษาที่สนใจปัญหาส่วนรวม เช่น การแสดงละครล้อการเมือง และการออกค่ายอาสาพัฒนา ด้วยคุณลักษณะของนิสิตนักศึกษาที่มีความสนใจปัญหาใกล้ตัว การถูกจำกัดการรับรู้ด้วยการควบคุมสื่อทุกด้านของรัฐ การที่กลุ่มพลังอื่น ๆ ถูกปราบปรามจนไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้นิสิตนักศึกษามีชีวิตอยู่ในสถาบันอย่างสงบ และไม่เกี่ยวข้องกับสังคมมากนัก แต่ก็มีโอกาสได้ร่วมกับรัฐบาลในการแสดงประชามติเรื่องเขาพระวิหาร นิสิตนักศึกษาในยุคสมัยนี้มองรัฐบาลในแง่ดีไม่ค่อยมีการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ดังนั้นกิจกรรมทางสังคมของนิสิตนักศึกษาจึงมีบทบาทเสมือนตัวแทนของรัฐ ที่ออกไปช่วยเหลือประชาชนที่ยากจน นิสิตนักศึกษาก็ภาคภูมิใจในความเสียสละ และรัฐบาลก็ให้การสนับสนุนด้วยดี